

SZAKDOLGOZAT

Borsody Péter

2023.

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Szent István Campus

Gazdaság és Társadalomtudományi Kar

Gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök alapszak

MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI ÁGAZATOK VIZSGÁLATA

Belső konzulens:

Prof. Dr. Káposzta József
egyetemi tanár
Vidékfejlesztés és Fenntartható
Gazdaság Intézet
Vidék- és Területfejlesztési Tanszék

Készítette:

Borsody Péter

Gödöllő

2023.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	2
1. A MEZŐGAZDASÁG KIALAKULÁSA, FEJLŐDÉSE ÉS A STATISZTIKAI ADATKAT ÉRINTŐ ALAKULÁSA	4
1.1. A mezőgazdaság történelmi áttekintése.....	4
1.2. A mezőgazdaság jellemzése trendekkel, statisztikai adatokkal	11
2. ÁLTALÁNOS HELYZETKÉP A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGRÓL A RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG	21
2.1. Mezőgazdasági termeléssel összefüggő fogalmak	22
2.2. A magyar mezőgazdaság helyzete a rendszerváltást követő években	24
2.3. EU-csatlakozás utáni magyar agrárium.....	26
3. HAZÁNK MEZŐGAZDASÁGI HELYZETÉNEK ELEMZÉSE	29
3.1. A magyar mezőgazdaság adottságai	29
3.1.1. A magyar mezőgazdaság gazdasági szerkezete	30
3.1.2. Növénytermesztés.....	31
3.1.3. Kertészeti kultúrák helyzete.....	35
3.1.4. Állattenyésztés	37
3.1.5. Termelői és ráfordítási ár	40
3.2. A mezőgazdaság, mint nemzetgazdasági szektor	44
3.3. Területi specializáció	45
3.3.1. Gazdaságok területi specializációja	45
3.3.2. A termőföldárak és bérleti díjak területi specializációja	46
3.3.3. A termelési szerkezet területi specializációja	49
3.3.4. Következtetések és javaslatok	53
ÖSSZEFOGLALÁS	55
IRODALMI FORRÁSOK	59
ÁBRAJEGYZÉK	63
TÁBLÁZATJEGYZÉK	64
MELLÉKLETEK	65
Tartalmi kivonat (absztrakt)	66
Nyilatkozatok.....	70

BEVEZETÉS

Honnan indult a mezőgazdaság? Mik voltak a mezőgazdaságot megalapozó történelmi események? Hogyan jutottunk el a kőből faragott eszközöktől, a kétnyomásos és háromnyomásos mezőgazdasági termelési módszeren át, a precíziós gazdálkodásig? Min alapszik a magyar mezőgazdaság, miért van szükségünk rá? Hova is fejlődünk tovább?

Szakedolgozatomat érintő irodalmi áttekintésben a mezőgazdaság alakulását szeretném ismertetni. Olyan megközelítésből, hogy milyen úton haladt végig, ahhoz, hogy elérje jelenlegi formáját. Továbbá, annak érdekében, hogy egy átfogóbb képet kapjunk a mezőgazdaság alakulásáról, különböző időintervallumokból kiragadott termésalakulásokat, a mezőgazdaságban bekövetkező változásokat szeretném jellemezni. A szakirodalmi részben nem kívánok nagy hangsúlyt fektetni a magyar mezőgazdaság jellemzésére, ugyanis a saját kutatásom részét teljes egészében annak jellemzése képezi, így ezáltal célom inkább egy átfogó helyzetkép biztosítása a mezőgazdaság kialakulásáról, fejlődéséről és nemzetközi trendjeiről, valamint összefüggéseiről.

Mivel témám a magyar mezőgazdasági ágazatok átfogó vizsgálata, így szakedolgozatom kutatási részében ennek az ok-okozati összefüggéseit szeretném vizsgálni. A magyar mezőgazdasági ágazatokon belül, elsősorban a növénytermesztési ágazatot szeretném feltárni. Sajátos indíttatásom volt, hogy a tanulmányaim során elsajátított ismeretek bevonásával és a megfelelő szakirodalmak és kutatások együttes elemzésével választ kapjak azokra a kérdésekre, amelyek a magyar mezőgazdaság alakulását érintik.

Elsőként vizsgálni szeretném, hogy a mezőgazdaság milyen változásokon ment keresztül a rendszerváltástól napjainkig, kiemelt hangsúlyt fektetve az Európai Unióhoz való csatlakozást követő időszakokra, és az azt követő átalakulásokra. Valóban olyan pozitív változások történtek, mint amire számítottak az Európai Unió csatlakozását megelőzően? Mennyiben térnek el a rendszerváltás előtti időszakok az EU csatlakozását követő időszakokhoz viszonyítottnak? Ahhoz, hogy a témát megfelelően tudjam ismertetni, és az olvasó számára érthetőbbé tegyem, fontosabb fogalmak magyarázatát is el szeretném végezni.

Ezt követően a mezőgazdasági termelés hazai alakulását szeretném elemezni, külön részekre bontva a gazdaságszerkezetet, a növénytermesztés és az állattenyésztést. Úgy gondolom, ez önmagában nem elég ahhoz, hogy pontos következtetéseket tudjunk levonni egy adott ágazat termeléséről, így fontosnak tartom, vizsgálni a termékek költségeinek, a termelői áraknak és az értékesítési áraknak az alakulását. Itt felmerülnek olyan kérdések, hogy tényleg a mezőgazdaság vezető ágazata a növénytermesztés? Milyen az állattartó ágazatok helyzete, és miért konstatáljuk mindig azt, hogy számuk folyamatosan csökken? Valóban megfelelőek-e hazánk adottságai a minőségi termeléshez? Milyen hatással vannak az árak emelkedése hazánk mezőgazdaságait érintő termelői árakra?

A magyar mezőgazdaság elhelyezése a nemzetgazdaságban szintén egy fontos szempont, annak érdekében, hogy valós képet kapjunk a mezőgazdaság helyzetéről. Tényleg olyan húzóerővel bír a mezőgazdaság, mint azt mi, kívülállók gondoljuk vagy az eredmények más mutatnak? Mi az agrobusiness és mi köze van a mezőgazdasághoz?

Ezt követően ki szeretnék térni a regionális különbségekre, hiszen fontos, hogy lássuk, milyen eltérések vannak az ország különböző területein. Vajon hol történik a legnagyobb volumenű termelés, és az Alföld adta lehetőségek szerepe tényleg ennyire jelentős befolyással bír? Meg szeretném vizsgálni a termőföld áraiban és bérleti díjaiban bekövetkező változásokat időszakokra és régiókra bontva. Miért van manapság egyre több nagygazda, és hova tűnnek a kisk gazdaságok? Az esetleges eredmények fejében, javaslatételt teszek egy meglévő probléma megoldására.

Utána szeretnék járni, hogy miben rejlik a magyar szántóföldi növénytermesztés sajátossága. Bízom abban, hogy a primer és szekunder kutatásaim során felhasznált szakirodalmi források és statisztikai adatok, olyan volumenű eredményekkel fognak bírni, hogy ezek által egy pontos és eredménydús konklúziót tudok majd levonni.

1. A MEZŐGAZDASÁG KIALAKULÁSA, FEJLŐDÉSE ÉS A STATISZTIKAI ADATKAT ÉRINTŐ ALAKULÁSA

A szakirodalmi áttekintésem során a mezőgazdaság kialakulását és fejlődését szeretném ismertetni. A feltárást egészen az őskortól kezdve indítom, és a jelenkorig szeretném kiterjeszteni. A szakirodalmi feltárást, trendekkel, statisztikai adatokkal színesítem, így az elméleti áttekintés mellett, a gyakorlatban történő változások is megfigyelhetők lesznek.

1.1. A mezőgazdaság történelmi áttekintése

A mezőgazdaság történetének vizsgálása a kutatók számára nem egyértelmű folyamat, hiszen nem egyszerre alakult ki a világ minden pontján. A mezőgazdaság az adott népcsoportok egyéni fejlődésével párhuzamosan alakult ki és azzal megegyező ütemben fejlődött. (ÁLDÁSSY et al., 1900)

A mezőgazdaság kialakulásának történelmi áttekintése visszavezethető egészen időszámításunk előtt 8000 körülre, ahol is a zsákmányoló életmód mellett kialakult a termelő életmód. Kutatások alapján elmondható, hogy egyszerre alakult ki a világ több pontján a mezőgazdaság, majd ezen területekről terjedt tovább. Kezdetben a kőből és fából faragott eszközökkel folytatták a tevékenységeket. A vadon élő állatokat és a vadnövényeket legeltették és termesztették, azonban így alacsony termésátlagot tudtak csak elérni, ezért később ezeket a vadnövényeket, vadállatokat nemesítették és szaporították. Az ókorban kialakultak a növénytermesztés és az állattenyésztés típusai. Elterjedtek a folyó menti területeken az öntözéses eljárások, a vadtalajváltó gazdálkodás, ahol a földet kimerülésig művelik, majd otthagyják.

A növénytermesztésre jellemző volt még az égető-legelőváltó gazdálkodás, amely során az adott területen lévő növényeket felégették, majd az így keletkezett hamut a talajba beszántották, növelve ezzel a talaj termelőképességét és tápanyagtartalmát, abban az esetben pedig, ha ezek a területek is kimerültek, otthagyták és azokat legfeljebb legeltetés céljából használták. Az állattenyésztésben megjelent a nomád legeltetési forma, amikor legelőről legelőre jártak a pásztorok az állatokkal. Ezt követően a középkorban már a megélhetés alapját a földművelés képezte, ami nagymennyiségű termőföldet igényelt, valamint olyan új eszközöket és módszereket, amelyek az eddigi termelés fejlődését segítették elő. Ezeknek az

igényeknek a következtében feltaláltak olyan új eszközöket, mint a nehézeke, a szügyhám és a patkó. A földművelési módszerekben bevezetésre került a kétnyomásos és háromnyomásos földművelés. A kétnyomásos rendszer során a terület egyik felébe gabonát termesztettek, míg a másik felét ugaron hagyták, visszanyerve ezzel a talajok termőképességét.

Ezzel szemben a háromnyomásos művelés során, a területet három egyenlő részre osztották, amelyből egyet ősszel búzával vetettek, egyet tavasszal zabbal vagy árpával, egyet pedig szintén, ahogy a kétnyomásos esetében is, ugaron hagytak. Ezek az új rendszerek már abban az időben is szabályokhoz kötötték a mezőgazdasági termelés eljárásainak sorrendjét és kivitelezését. Elterjedt az állatok bevonása a mezőgazdasági munkák elvégzésére. Bevezetésre került a hold, mint az új területmértékegység. Ezeket összevetve növekedtek a termésátlagok, amely által csökkent az éhínség. Az árutermelő gazdálkodás teret nyert. A középkor fejlődése már megigényelte a mezőgazdaság nem csak gyakorlati, de elméleti szinten történő elmélyítését is, így kezdetben szakirodalmak jelentek meg, később pedig egyetemi oktatás keretein belül kívánták a mezőgazdaság ezen részét fejleszteni. Elterjedtek az adott kereskedelmi útvonalak és fejlődött az ipar, amelyekkel együtt új mezőgazdasági termékek kerültek megtermelésre. Nagy hangsúlyt fektettek az állattenyésztésben a nemesítésére, így számos új fajta jelent meg a szarvasmarha, a juh és sertés állományok tekintetében.

A mezőgazdaság mellett hangsúlyt kapott a természettudományok megismerése és elterjesztése, amely szoros kapcsolatban állt a mezőgazdasággal. A középkorban került behozatalra Magyarország területére elsőként a gyapjas merinójuh. Ekkora tehető a gróf Festetics György által létrehozott I. Keszthelyi Georgikon alapítása, amely a világ többi egyeteménél jóval fejlettebb volt. A középkort történelmileg az újkor követte, ahol a háromnyomásos földművelést felváltotta a vetésforgó. Leggyakoribb növények közé tartozott az őszi- és tavaszi búza, a kukorica és az állatok ellátására használt takarmánynövények. Az állattenyésztés tekintetében a legeltetési állattartást felváltotta az istállózó állattenyésztés, erre a vetésforgó alkalmazása adott lehetőséget, mert így képesek voltak a szükséges takarmányt megtermelni, valamint pozitívként állati végtermékként termelődött a trágya, amelyet vissza tudtak fordítani a termőtalaj minőségének javítása érdekében. A kialakult földművelési módszereket tovább segítette az ipari forradalom által okozott új eszközök megjelenése. Az ipari forradalom fő színtere Anglia volt. A tőkés

vállalkozásokat, manufaktúrákat kedvezően kihasználó országok mezőgazdasága fejlődésnek indult. A mezőgazdasági termelésre alkalmas területek polgári tulajdonba kerültek, akik kedvező módszereket alkalmaztak annak megfelelő kihasználására. A vetésforgó és az istállózó állattartás lehetőséget biztosított arra, hogy a családok hús- és tejigénye az év minden napján kielégítésre kerüljön.

Megjelentek új kapás kultúrák is. Az ipari forradalom folyamatosan növekvő életszínvonalat eredményezett. A jelenkorban már kialakultak a tőkés mezőgazdaság különböző formái: intenzív vegyes mezőgazdaság, extenzív mezőgazdaság, latifundiális mezőgazdaság, ültetvényes gazdálkodás és a mediterrán gazdálkodás. Az intenzív vegyes gazdálkodás elsősorban Európa területeire jellemző. A növénytermesztés és az állattenyésztés jellemzően összefüggésben áll, a termények feldolgozására és értékesítésére külön szövetkezetek alakultak ki. Az extenzív mezőgazdálkodás jellemzően Amerikában, Ausztráliában és Új-Zélandon hódított teret, ahol a préri, pampa és szavanna adta füves pusztákat alkalmazzák növénytermesztésre és az állatok legeltetésére. A szövetkezetek helyett itt a tipikus termelési forma a farm, ahol elsősorban a családi munkaerők által és a korszerű technológiák kihasználásával világpiacra történő termelés valósul meg. A latifundiális gazdálkodás Latin-Amerikára és Dél-Európa területeire jellemző. Az extenzív és az intenzív termeléshez mérten jóval elmaradottabb forma.

A latifundiumok kisebb területekre történő felosztása és bérbeadása által történik a termelés. A bérbeadás során a bérlő legtöbb esetben a megtermelt terményeinek egy adott százalékával fizet. Az ültetvényes gazdálkodás a trópusi és a szubtrópusi területekre jellemző művelési forma. Gyakoribb a monokultúrás termelési forma. Elsősorban olyan növényeket termesztnek, mint a kakaó, kávé, banán, földimogyoró és a fűszerek. Céljuk a világpiacokon történő helytállás. Az ültetvényeken kisparasztnak gazdálkodnak, míg a feldolgozást multinacionális vállalatok végzik el. Végül megemlíteném a mediterrán gazdálkodást, amely a Földközi-tenger partvidékeire jellemző gazdálkodási forma. Egyaránt jellemző a zöldség és gyümölcstermesztés, valamint a gabonatermesztés is. Fő termékeik közé olyan növények sorolhatóak, mint a citrusfélék, füge, szőlő és az olajbogyó. (ÁLDÁSSY et al., 1900) Az istállótrágyázás mellett elterjedt, a műtrágya használata is. A növénytermesztés és az állattenyésztés közül, a növénytermesztés dinamikusabb fejlődést mutatott. A mezőgazdaság mellett az ipar is jelentős mértékben fejlődött. Észak-Amerika után Európa volt a világ második leggazdagabb térsége, amely a megfelelő földrajzi helyzet

és a mezőgazdasági lehetőségek kihasználásából származott. Megjelentek a hűtőkamrákkal ellátott gőzhajók, amelyek az élelmiszerszállítás magasabb színvonalát tették lehetővé. Az ipar fejlődésével párhuzamosan egyre többen hagytak fel a mezőgazdaságban betöltött szerepvállalásukkal és helyezkedtek el inkább az ipar területein.

A mezőgazdasági termelés egyensúlytalanságot mutatott, a világ egyik része fejlett mezőgazdasággal bírt, amelyet a folyamatos magasszintű szakképzéssel, modern felszereléssel és exportra termeléssel ért el. Ezek az egyenlőtlenségek a bekövetkező történelmi változások okaként alakultak ki. Ezzel szemben néhány országban jellemzőbb volt a saját fogyasztásra és önellátásra történő termelés. Megjelentek a nagybirtokosok, akik földjén elsősorban a föld nélküli bér munkások dolgoztak. Az ipar és mezőgazdaság egyensúlyát tekintve három fő csoportot lehetett elkülöníteni. Nagy-Britannia, Belgium és Németország elsősorban az ipari szférában kiemelkedő, megélhetésük ebből származik. Franciaország, Hollandia és Svédország tekintetében beszélhetünk az ipar jelenlétéről, azonban a mezőgazdaság, mint megélhetés szintén megmaradt, így ők elsősorban nem az ipari szféra alakulásától függtek. A harmadik csoportba azon országok tartoztak, ahol a mezőgazdaság szerepvállalása jóval nagyobb volt, mint az iparé. Ezek az országok jóval szegényebbek voltak az előző két csoportnál. (ROBERTS, 1992)

Az első világháborút követő időszakok elsődleges célja, a világháború okozta károk mérséklése és helyreállítása volt. A tényleges növekedés megvalósulására azonban még várni kellett, hiszen a gazdasági világválság nagy hatással volt a mezőgazdasági termékek árára, azokat jelentős százalékban csökkentette. A második világháború szintén hanyatlást eredményezett mind a mezőgazdasági termelés volumenében, mind pedig a munkaerőben. (VALKÓ, 2020) Fontosnak tartom, hogy szót ejtssek a harmadik mezőgazdasági forradalomról, vagy másnéven zöld forradalomról. Ez elősegítette a mezőgazdasági termelés világszintű növelését az 1960-as évek végére. A zöld forradalom által új technológiák és gabonafajták kerültek bevezetésre, valamint megjelentek újfajta mezőgazdasági eljárások, amelyeket a gépesítés modernizációjával karöltve alakítottak ki. A zöld forradalom teljes mértékben pozitív végkimenetelűnek mondható, hiszen csökkentette az éhínséget, hozzájárult a mezőgazdaság fejlődéséhez, csökkentette a természetbe történő üvegházhatású gázok kibocsátásának mértékét, valamint csökkentette a mezőgazdasági földekre megterhelően ható eljárások és eszközök alkalmazását.

1. táblázat: A mezőgazdaságban dolgozók száma 1970 és 1987 között (millió fő)

Ország	1970	1975	1980	1985	1987
Kína	335,5	367,5	406,1	438,5	446,5
India	160,6	172,2	185	199,8	205,6
Indonézia	30,3	31,2	32,2	33,5	33,9
Nigéria	16,8	19	21,9	24,3	25,4
Banglades	16,7	17,6	18,8	20,7	21,6
Szovjetunió	30,2	29	27,4	23	21,3
Vietnam	15,5	16,1	16,8	18,4	19
Thaiföld	14,2	15,4	16,7	18	18,4
Pakisztán	11,4	12,5	13,9	15,5	16
Brazília	14,2	14,2	13,8	13,7	13,6
Törökország	11,4	11,4	11,1	11,4	11,4
Magyarország	1,4	1,2	1	0,8	0,7
Világ összesen	878,2	931,5	993,5	1053	1071,5

Forrás: (BALÓ-LIPOVECZ, 1989) alapján saját szerkesztés

Az 1. táblázatban látható, hogy a mezőgazdaságban dolgozók számának összértéke a vizsgált években növekvő tendenciát mutatott, azonban ez nem egyenlő azzal, hogy minden országban növekedés valósult volna meg. A vizsgált országok közül Kínában és Indiában dolgoztak legtöbben a mezőgazdaságban. Magyarország aránya jelentős mértékben alulmaradt a többi országgal szemben. A 2. táblázatban az figyelhető meg, hogy a mezőgazdaságban dolgozók aránya milyen mértékben változik az összes foglalkoztatott arányához mérten.

2. táblázat: A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottak %-ában. (1965 – 1987)

Ország	1965	1970	1975	1980	1986	1987
Nagy-Britannia	3,4	2,8	2,7	2,6	2,2	2,2
Egyesült Államok	5,4	4,3	3,9	3,5	2,7	2,6
NSZK	10,8	7,5	6,6	5,8	4,3	4,1
Izrael	12	9,7	7,9	6,2	5	4,8
Ausztrália	9,6	8,1	7,4	6,9	5,7	5,5
Japán	26,4	19,6	15,4	11,2	8	7,6

Olaszország	24,8	18,8	15,4	12	8,8	8,3
Finnország	23,5	19,6	15,8	12	9,5	9,1
Argentína	18,3	16	14,5	13	11,4	11,1
Magyarország	31,7	25,1	21,7	18,2	13,9	13,3
Szovjetunió	33,8	25,7	22,8	20	15,5	14,8
Lengyelország	43,6	38,9	33,7	28,5	23,7	22,9
Brazília	48,5	44,9	37,9	31,2	26,9	26,2
India	72,9	71,7	70,7	69,7	67,8	67,5
Kína	80,8	78,3	76,3	74,2	70,3	69,5
Világ összesen	57,6	55	52,8	50,8	48,2	47,8

Forrás: (BALÓ-LIPOVECZ, 1989) alapján saját szerkesztés

A 2. táblázat alapján elmondható, hogy a mezőgazdaságban dolgozók száma csökkent a más szektorban foglalkoztatottakhoz képest. Ezt a már korábban említett ipari fejlődés és a változó történelmi események bekövetkezése eredményezte. A legnagyobb mezőgazdasággal foglalkoztatott részaránnyal Nepál, Tanzánia és Uganda rendelkezett, ahol átlagosan 90%-os részarány volt megfigyelhető. Ezzel szemben Magyarország átlagosan 19%-os részarányt ért el 1965 és 1987 között, de ez még mindig nem a legalacsonyabb eredmény volt, hiszen Nagy-Britannia, Belgium-Luxemburg és az Egyesült Államok vizsgálata során, átlagosan 3%-os részarány volt megfigyelhető. (BALÓ-LIPOVECZ, 1989)

3. táblázat: A megművelhető földterület aránya az összes terület arányában (1975-1986)

Ország	Mezőgazdasági terület az összes terület %-ában			
	1975	1982	1984	1986
Nagy-Britannia	76,1	74,7	76,1	74,1
Magyarország	72,8	70,8	70,5	70,0
Lengyelország	61,4	60,4	60,4	60,1
Franciaország	59	57,4	57	56,9
India	54,8	55,1	54,8	55
Hollandia	56,3	53,7	54	54
Egyesült Államok	45,3	45,7	46	46
Kína	35,7	40,3	40,3	43,4
Ausztria	45,2	43,8	41,8	41,7
Szovjetunió	24,5	24,8	24,9	25,0
Finnország	8,3	7,5	7,3	7,5
Világ összesen	34	34,6	35,2	35

Forrás: (BALÓ-LIPOVECZ, 1989) alapján saját szerkesztés

A mezőgazdasági földterületek aránya, a világ összes területét tekintve megnőtt. Kiemelkedő helyen volt Nagy-Britannia, Magyarország és Lengyelország. Természetesen ezeket az eredményeket befolyásolja az is, hogy az összterületek mekkora mértékűek. Hiszen egy eleve nagyobb területtel rendelkező ország esetében, jóval nehezebb a mezőgazdasági területek arányának a növelése és annak maximalizálása, mint egy kisebb ország esetében. Az egy hektárra kijuttatott műtrágyák arányában szintén növekedés volt megfigyelhető, illetve világszerte megnőtt a traktor- és a kombájnállomány is. Megnőtt a hústermelés és a gabonanövények termesztése, nőtt a világ tojás és tej termelése. A kertészeti kultúrákban a gyümölcs, zöldség és szőlő termelés is növekvő tendenciát mutatott. (BALÓ-LIPOVECZ, 1989)

A földtulajdonok tekintetében, egyre gyakoribbak a magántulajdonban lévő területek. A birtoknagyságok eltérőek lehetnek, a legkisebb átlagbirtoknagyságok Görögországban vannak, négy hektár körüliek. Az Amerikai Egyesült Államok egyértelműen a nagybirtokok országa, de Latin-Amerikában is megfigyelhetőek a többszáz hektáros latifundiumok. A mezőgazdasági termelésben egyre nagyobb szereppel bírnak a családi gazdaságok, akik melléktevékenységként vagy főtevékenységként végzik a mezőgazdaságot. Ezek a gazdaságok elsősorban a saját földjeiken folytatják a gazdálkodást, de például Amerikában elterjedt a vegyes birtoklás, ahol nagymennyiségű saját és bérelt földdel rendelkeznek a farmerek. Megkezdődött a mezőgazdasági termelés specializációja, amely által adott ország adott termék termesztésére nagyobb hangsúlyt fektetett, mint a többire, amely a gazdaságok számában bekövetkező negatív változást eredményezte. Az Európai Uniót tekintve jellemzőbbek a kisgazdaságok, ami egyrészt a magas pénzügyi támogatási arányok adta működési lehetőségéből, másrészt pedig abból adódik, hogy sokan melléktevékenységként végzik eme tevékenységet, így az nem biztosítja a lakosság számára a fő megélhetést. (HORVÁTH-KOMAREK, 2016)

Mára már jelentős volumenű technológiai fejlődésen és változáson ment keresztül a mezőgazdaság kezdeti formájához képest. A mezőgazdaság nemzetgazdasági súlya elsősorban csökkent, azonban vannak olyan országok, ahol még mindig kiemelt szereppel bír. Csökkent a mezőgazdaságban dolgozók száma, a jellemző termelési volumenek visszaestek. A mezőgazdasági jövedelmezőség csökkent, a ráfordítási árak nőttek. Ennek ellenére az élelmiszer iránti igény, a népességszám növekedésével arányosan emelkedett. Az élelmiszer mennyiségének kérdésköre mellett, megjelennek a minőségre utaló intézkedések

és kérdések is, a környezetvédelem és a megfelelő erőforrásfelhasználás szerepe egyre nagyobb hangsúlyt kap. Lelassult a termelékenység üteme, nőtték a termelési költségek. Újabb beruházások szükségesek a fejlődéshez és a termelés fellendítéséhez, amelyek azonban kifejezetten tőkeigényesek. Folyamatosan nőnek az energiaárak és a takarmányárak. A természeti erőforrások egyre nagyobb százalékban kerülnek kihasználásra, amely további, a termelésre negatívan ható globális problémákat eredményez. A mezőgazdasági termelésre alkalmas területek szinten teljes mértékben ki vannak használva. Napjainkra teret nyertek a magas hozamú intenzív fajták, amelyek termelési szempontból jók, azonban csökken az eredeti faj, fajta ellenállóképessége. Sokkal nagyobb jelentősége van a növényvédelemnek és a tápanyagutánpótlásnak. Elterjedtek az üvegházak és egyéb mesterséges termelési formák. (HORVÁTH-KOMAREK, 2016)

1.2. A mezőgazdaság jellemzése trendekkel, statisztikai adatokkal

A következőkben néhány, a mezőgazdaságra jellemző nemzetközi, Európai Unió és hazai trendet szeretnék bemutatni és jellemezni.

4. táblázat: Gazdaságok száma 2005 és 2013 között (ezer db)

Országok	2005	2007	2010	2013
Belgium	51,54	48,01	42,85	37,76
Bulgária	534,61	493,13	370,49	254,41
Csehország	42,25	39,4	22,86	26,25
Dánia	51,68	44,62	41,36	38,28
Németország	389,88	370,48	299,13	285,03
Észtország	27,75	23,34	19,61	19,19
Írország	132,67	128,24	139,89	139,6
Görögország	833,59	860,15	723,06	709,5
Spanyolország	1 079,42	1 043,91	989,8	965
Franciaország	567,14	527,35	516,1	472,21
Olaszország	1 728,53	1 679,44	1 620,88	1 010,33
Ciprus	45,17	40,12	38,86	35,38
Lettország	128,67	107,75	83,39	81,8
Litvánia	252,95	230,27	199,91	171,8
Luxemburg	2,45	2,3	2,2	2,08
Magyarország	714,79	626,32	576,81	491,33
Málta	11,07	11,02	12,53	9,36
Hollandia	81,83	76,74	72,32	67,48
Ausztria	170,64	165,42	150,17	140,43
Lengyelország	2 476,47	2 390,96	1 506,62	1 429,01

Portugália	323,92	275,08	305,27	264,42
Románia	4 256,15	3 931,35	3 859,04	3 629,66
Szlovénia	77,17	75,34	74,65	72,38
Szlovákia	68,49	68,99	24,46	23,57
Finnország	70,62	68,23	63,87	54,4
Svédország	75,81	72,61	71,09	67,15
Nagy-Britannia	286,75	226,66	185,2	183,04
Norvégia	53	49,94	46,62	43,27

Forrás: INTERNET1 alapján saját szerkesztés

A 4. táblázatban látható, hogy a gazdaságok száma minden ország esetében lecsökkent. A gazdaságok tulajdonosai között a 35 év alattiak ritkábban fordulnak elő, mint a korábbi években. A mezőgazdasági munkaerőt tekintve jellemzőbb lett a családon belüli munkaerő alkalmazása az idegen munkaerő alkalmazásához képest, ezeknek alakulása az alábbi 5. táblázatban egyértelműen látható.

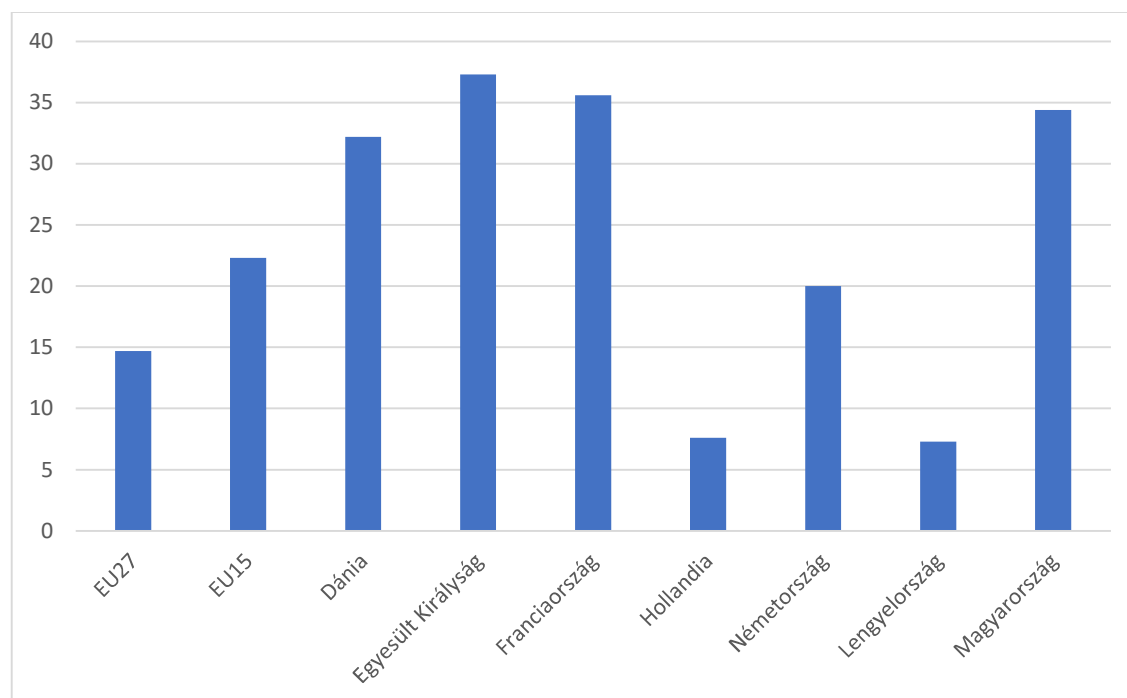
5. táblázat: A mezőgazdasági munkaerő alakulása (ÉME-éves munkaerő egységben) 2005 és 2013 között

Országok	2005	2007	2010	2013
Belgium	94,98	89,04	80,94	74,83
Bulgária	1 075,82	949,18	738,9	557,67
Csehország	183,65	191,84	132,73	132,13
Dánia	96,65	84,81	78,7	79,58
Németország	970,04	915,13	749,74	706,26
Észtország	80,77	65,25	52,34	44,22
Írország	247,75	242,86	272,04	269,51
Görögország	1 526,70	1 508,18	1 212,77	1 238,49
Spanyolország	2 102,69	2 050,93	2 227,02	1 782,69
Franciaország	1 142,05	1 060,31	1 014,75	907,08
Olaszország	3 279,42	3 174,15	3 392,70	2 139,06
Ciprus	83,72	84,48	82,04	77,39
Lettország	256,49	216,35	180,99	173,92
Litvánia	536,98	478,1	366,09	297,95
Luxemburg	5,64	5,24	4,98	4,95
Magyarország	1 422,65	1 260,63	1 143,50	1 059,94
Málta	17,97	17,15	18,5	14,87
Hollandia	237,39	224,07	211,63	193,14
Ausztria	437,2	418,64	346,26	337,58
Lengyelország	5 111,47	5 026,76	3 802,59	3 558,71
Portugália	806,85	682,29	708,08	626,39
Románia	8 514,71	6 467,56	7 156,93	6 577,93
Szlovénia	207,57	200,59	208,49	200,63
Szlovákia	219,83	212,35	90,96	80,02
Finnország	154,06	143,39	125,29	120,02

Svédország	153,8	149,68	141,53	130,71
Nagy-Britannia	641,85	520,13	416,66	431,26
Norvégia	151,72	142,51	125,27	124,9

Forrás: INTERNET2 alapján saját szerkesztés

Megfigyelhető, hogy a gazdaságok számával arányosan a mezőgazdaságban jelenlévő munkaerő száma is lecsökkent a vizsgált időszakban.

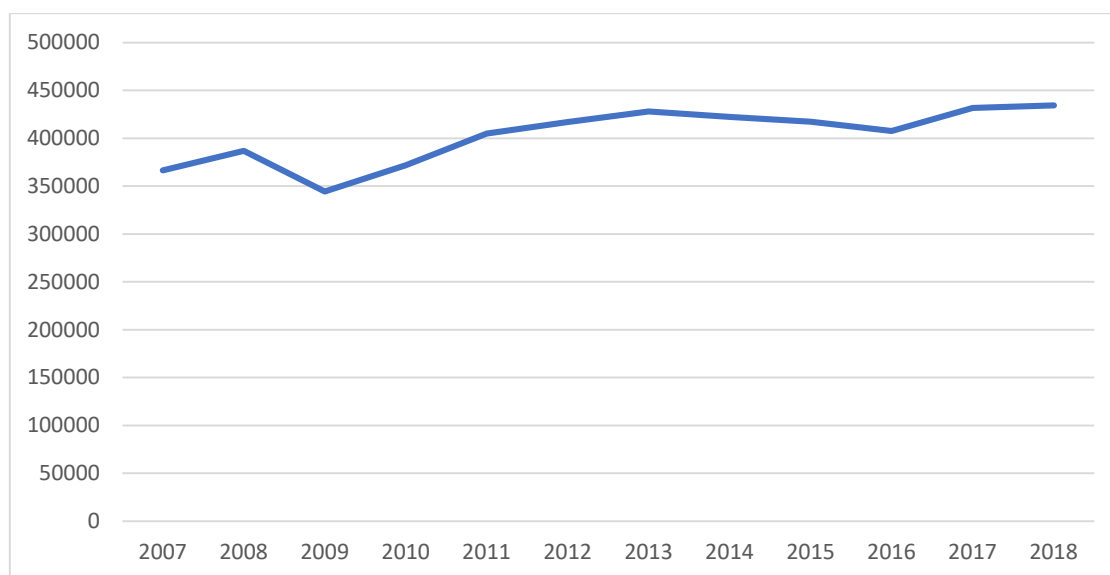

1. ábra: Az egy mezőgazdasági foglalkoztatottra jutó mezőgazdasági terület (%) 2008-ban

Forrás: KAPRONCZAI, 2011 alapján saját szerkesztés

Látható, hogy az egy mezőgazdasági foglalkoztatottra jutó mezőgazdasági terület aránya az Egyesült Királyságban a legnagyobb mértékű. Meglepő, de Magyarország is kiemelkedő szerepet vállal. Természetesen ez az eredmény adódhat olyan összefüggésekből, amelyek a termőterület nagyságát és a mezőgazdasági foglalkoztatottak számát vizsgálja.

Az alapár alatt, azon árat értjük, amely a termelőtől kapott olyan ár, amely a termékadók levonása után képződött. A mezőgazdasági termelés nem csak a konkrét termékeket, de a szolgáltatásokból eredő és a mezőgazdasághoz kapcsolódó egyéb javakat is magába foglalja. Ezek alapján az árak alakulásában folyamatos változás figyelhető meg. A vizsgált időszak kezdeti és végpontja között azonban, egyértelmű emelkedés volt.

2. ábra: A mezőgazdasági kibocsátás alapján az EU 28 országában (millió euró) 2007 és 2018 között

Forrás: INTERNET3 alapján saját szerkesztés

A kibocsájtást nagyobb százalékban képezi a növénytermesztésből származó kibocsájtás, mint az állattenyésztésből származó. 2008-ban például csak Dánia és az Egyesült Királyság esetében beszélhetünk magasabb szintű kibocsájtásról az állattenyésztésben, mint a növénytermesztésben. (KAPRONCZAI, 2011)

6. táblázat: A mezőgazdasági termelés volumenének alakulása (2000-2020) az előző évhez képest (%)

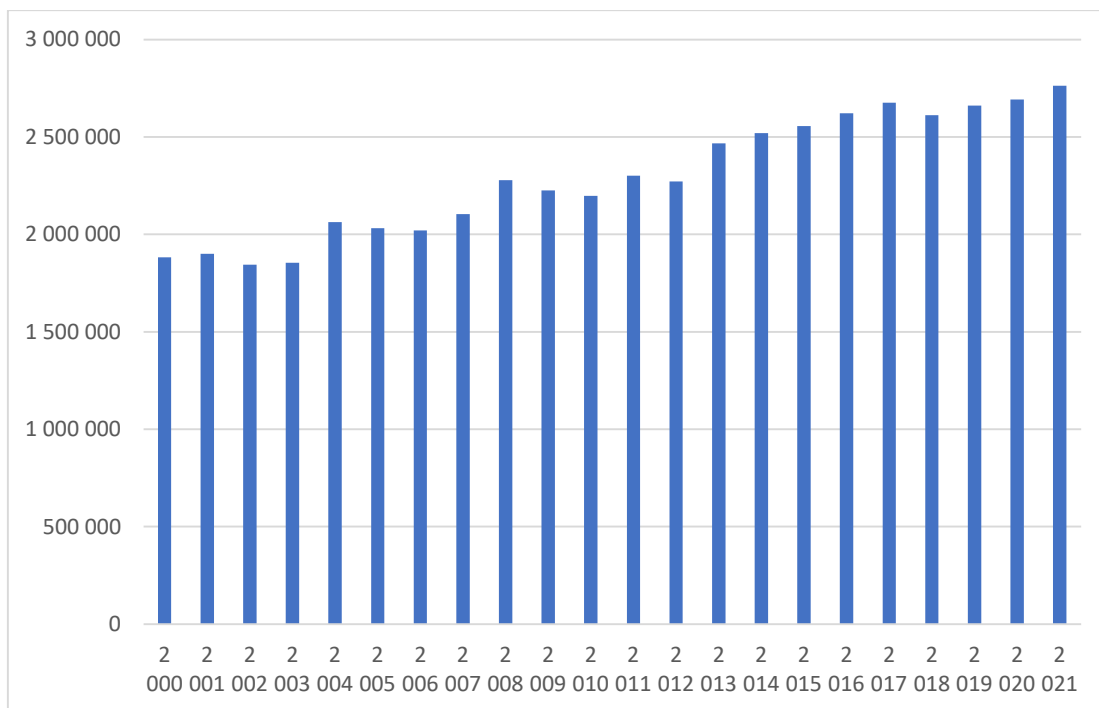
Ország, orszá csoport	2000	2004	2008	2012	2016	2020
Ausztria	-2,0	5,6	5,7	-6,8	3,3	1,7
Bulgária	-8,4	23,2	33,4	-8,8	4,0	-16,1
Ciprus	-2,6	2,3	-3,3	-5,6	-3,9	0,1
Csehország	-5,0	18,6	1,6	-10,6	4,5	4,7
Dánia	0,5	1,5	0,8	0,1	-2,4	2,0
Észtország	9,7	4,5	-3,7	6,5	-17,8	0,9
Finnország	8,0	-0,7	-1,3	-3,8	-0,1	-3,5
Franciaország	-3,8	8,4	5,2	-2,9	-6,4	-6,0
Görögország	1,2	2,2	1,6	1,9	-4,6	3,1
Hollandia	-1,0	6,3	1,7	-2,4	1,1	1,5
Horvátország	-22,5	21,4	17,7	-4,9	12,7	5,3
Írország	-5,0	1,5	-2,7	-5,6	2,4	1,4
Lengyelország	-1,0	7,4	0,5	3,0	5,4	8,7
Lettország	1,5	2,1	1,6	18,6	-3,0	6,0
Litvánia	5,7	-0,7	1,8	15,8	-6,6	14,1
Magyarország	-4,1	28,4	23,9	-9,7	9,4	-3,5
Málta	-3,7	-2,3	7,5	-4,3	-2,6	5,4

Németország	1,1	11,0	5,0	1,0	-1,5	1,1
Olaszország	-3,1	12,4	2,8	-4,1	-0,7	1,4
Portugália	-7,5	6,8	3,9	-1,2	-8,1	-3,6
Románia	-14,9	16,4	23,2	-22,3	4,9	-19,1
Spanyolország	7,7	-5,8	-0,4	-12,8	6,7	10,1
Svédország	1,1	3,6	1,3	-0,1	-4,1	0,4
Szlovákia	-15,6	11,4	13,7	-13,8	18,0	3,4
Szlovénia	-1,8	7,0	-0,4	-8,1	-1,1	4,6
Egyesült Királyság	-2,3	0,4	4,3	-6,0	-3,3	-6,4
Norvégia	-2,0	4,4	5,5	1,1	1,0	-1,1
Oroszország	6,2	3,3	11,5	-7,2	2,4	1,8
Svájc	2,1	4,4	0,6	-3,9	-1,5	1,1
Törökország	4,3	1,0	4,3	5,5	0,7	2,3
Ukrajna	9,3	10,1	24,5	-6,2	5,5	-8,8
India	-1,1	-0,9	1,2	1,9	4,2	0,8
Indonézia	3,4	4,1	5,3	5,5	-1,2	2,0
Izrael	9,3	6,9	-1,0	4,5	1,9	1,5
Japán	-0,6	0,6	0,5	1,9	-0,3	-1,3
Kína	4,7	5,8	5,6	2,9	-0,4	1,5
Dél-afrikai Köztársaság	4,6	2,3	12,2	3,2	-4,8	6,9
Egyiptom	4,2	2,7	3,5	4,1	-2,6	-1,2
Egyesült Államok	2,3	6,4	0,8	-0,3	8,3	3,4
Kanada	-2,5	8,7	11,3	2,6	8,0	2,6
Kolumbia	2,8	2,9	2,7	8,2	1,5	-2,6
Mexikó	1,1	2,8	2,6	5,3	5,5	0,3
Ausztrália	-1,0	20,7	3,8	6,8	-2,2	-5,8
Új-Zéland	8,6	4,3	-1,3	5,0	-1,0	1,1

Forrás: INTERENT4 alapján saját szerkesztés

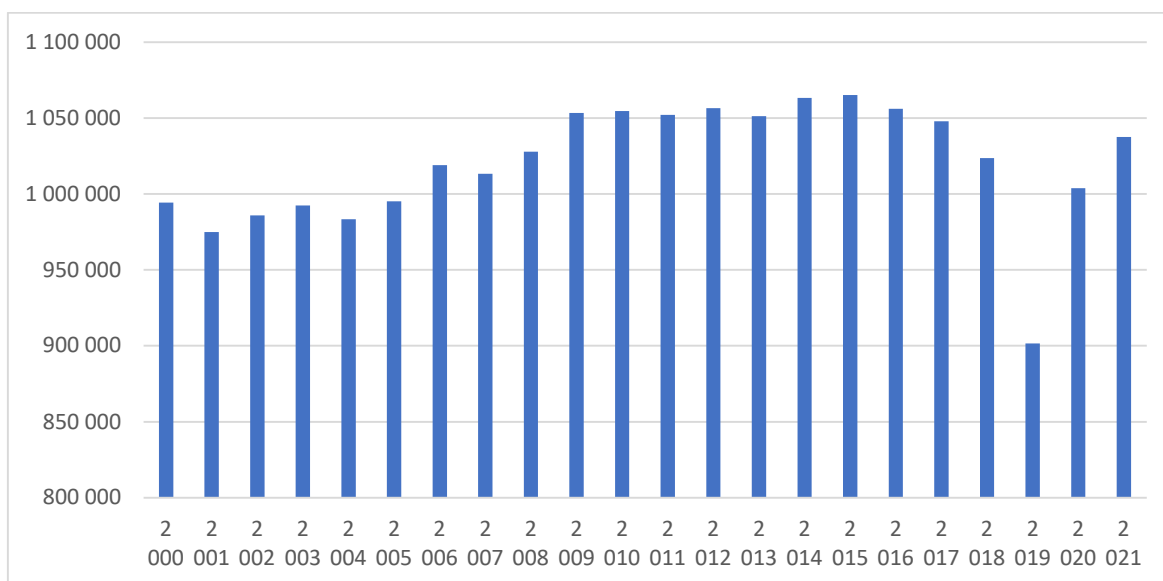
Látható, hogy a mezőgazdaság termelésének volumene folyamatosan változik, hol nagyobb, hol kisebb mértékben és a trendek között egyértelmű összefüggések nem figyelhetők meg, hiszen ez függ egy adott ország természeti- és politikai tényezőitől is. Magyarország esetében példaként említeném a 2004-es EU-s csatlakozásunk okozta növekedést és a 2010-es évek elején történő gazdasági válság okozta csökkenést.

A következő ábrán 62 ország gabonatermelésének összmenyiségében történő változása figyelhető meg.

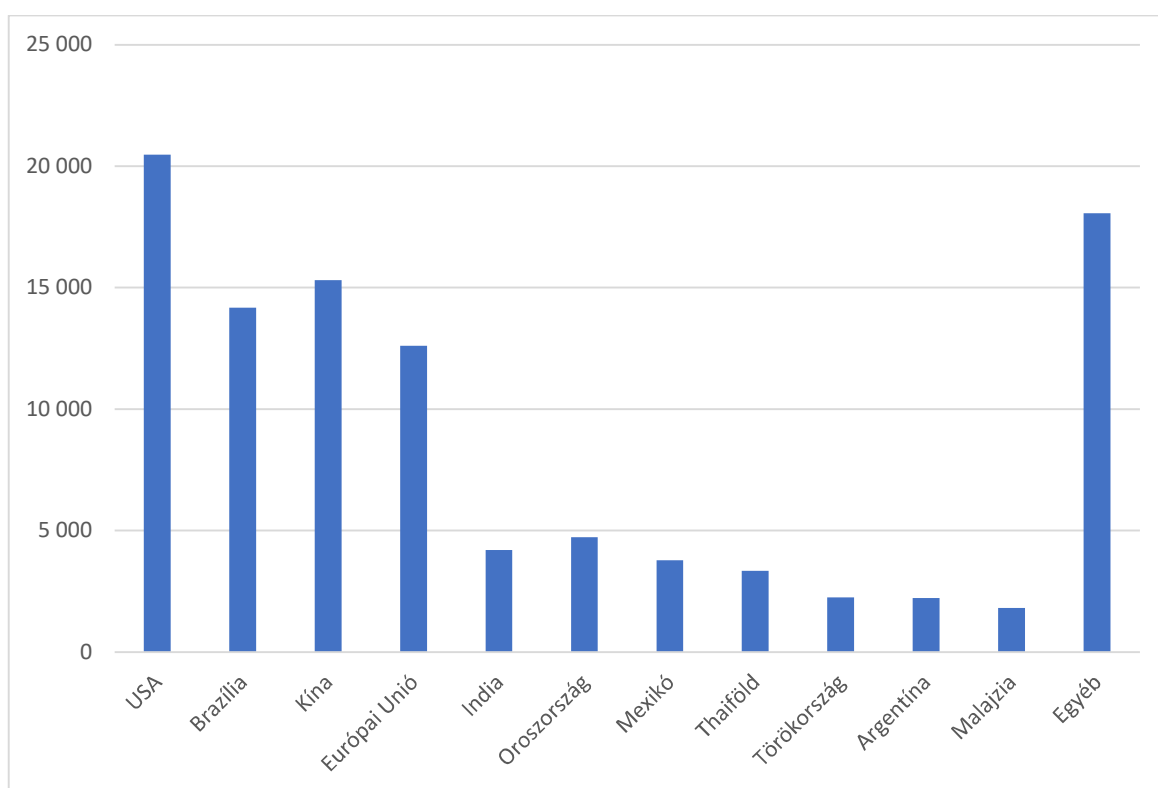
3. ábra: A gabona termésmennyisége 2000 és 2021 között, ezer tonna
Forrás: INTERNET5 alapján saját szerkesztés

Látható, hogy a gabona termésmennyiségében folyamatos az ingadozás, azonban a 2021-es mennyiség jelentősen magasabb, mint a kezdeti években mért mennyiségek. A gabonatermelésben jelentős szerepe van Kínának, Indiának, az Egyesült Államoknak és Németországnak is.

4. ábra: A sertésállomány alakulása 2000 és 2021 között, ezer darabban mérve
Forrás: INTERNET6 alapján saját szerkesztés

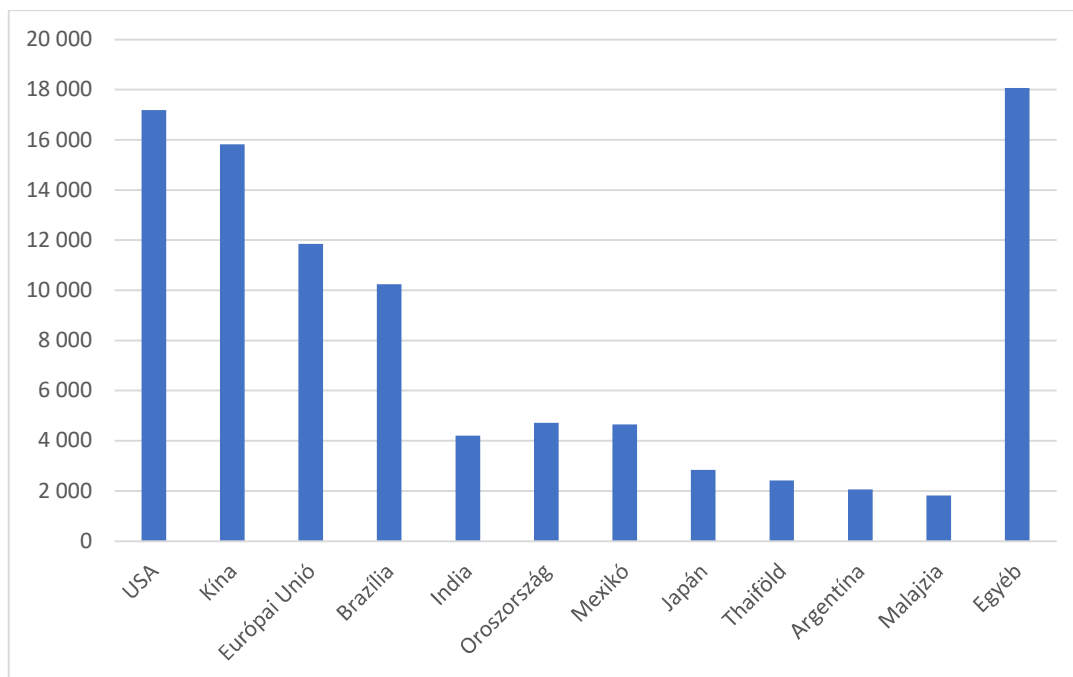
Ahogy a 3. ábrán, úgy a 4. ábrán is ugyanazon országok tekintetében történt a vizsgálat, azonban itt már nem beszélhetünk egyértelmű növekedésről. A folyamatosan változó állomány mellett szembetűnő csökkenés történt 2019-ben, ahol a sertésállomány nagysága még a kezdeti évek nagyságát sem éri el. Ez betudható a sertésekre veszélyes, sertéspestis elterjedésének, ami számos üzem tevékenységét keserítette meg. Ezt követően az állományban újabb emelkedések voltak megfigyelhetőek, azonban, nem prognosztizálhatóak, a csökkenés előtti évek állománynagyságai. Nemzetközi tekintetben szemléltetni szeretném a csirkehúsfogyasztás és a csirkehústermelés közti arányokat és azok lehetséges összefüggéseit.

5. ábra: A világ csirkehústermelése 2021-ben (ezer tonna)

Forrás: Agrárközgazdasági Intézet, 2020 alapján saját szerkesztés

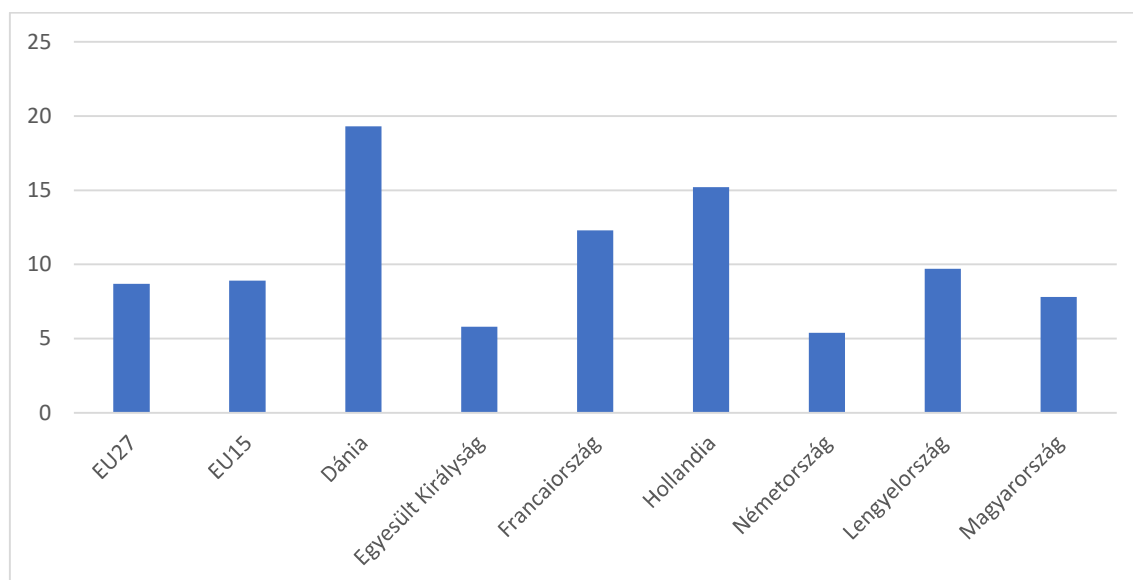
A két ábra alapján, látható, hogy a hústermelésben és fogyasztásban első helyen az USA áll, azonban kevesebbet fogyaszt, mint amennyit megtermel. Az Európai Unió termelése elmaradott az USA-hoz képest, azonban még így is a közép mezőnyben van a vizsgált országok mellett.

6. ábra: A világ csirkehúsfogyasztása 2021-ben (ezer tonna)

Forrás: Agrárközgazdasági Intézet, 2020 alapján saját szerkesztés

Azokban az országokban, ahol a húsfogyasztás mértéke nagyobb, mint a megtermelt hús mértéke természetesen szükség van a külkereskedelem bevonására, hiszen csak így tudják az igényeket a megfelelően kielégíteni.

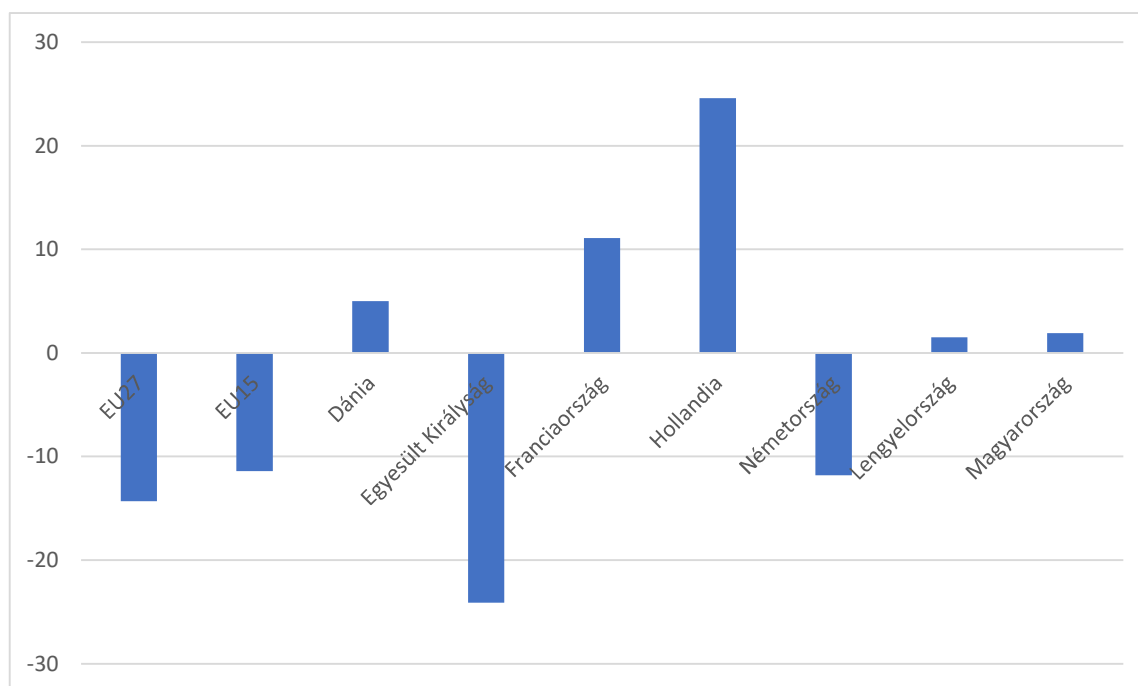

7. ábra: Az agrárexport aránya a teljes exportból (%) 2008-ban

Forrás: KAPRONCZAI, 2011 alapján saját szerkesztés

Látható az 7. ábra alapján, hogy az agrárexport szerepe a többi exporthoz képest jelentősen kisebb. Legnagyobb mértékben Dániában figyelhető meg, azonban még ezen érték is csak

19,3%-os. Az agrárexport jelentősége fontos minden ország tekintetében, azonban nem játszik meghatározó szerepet.

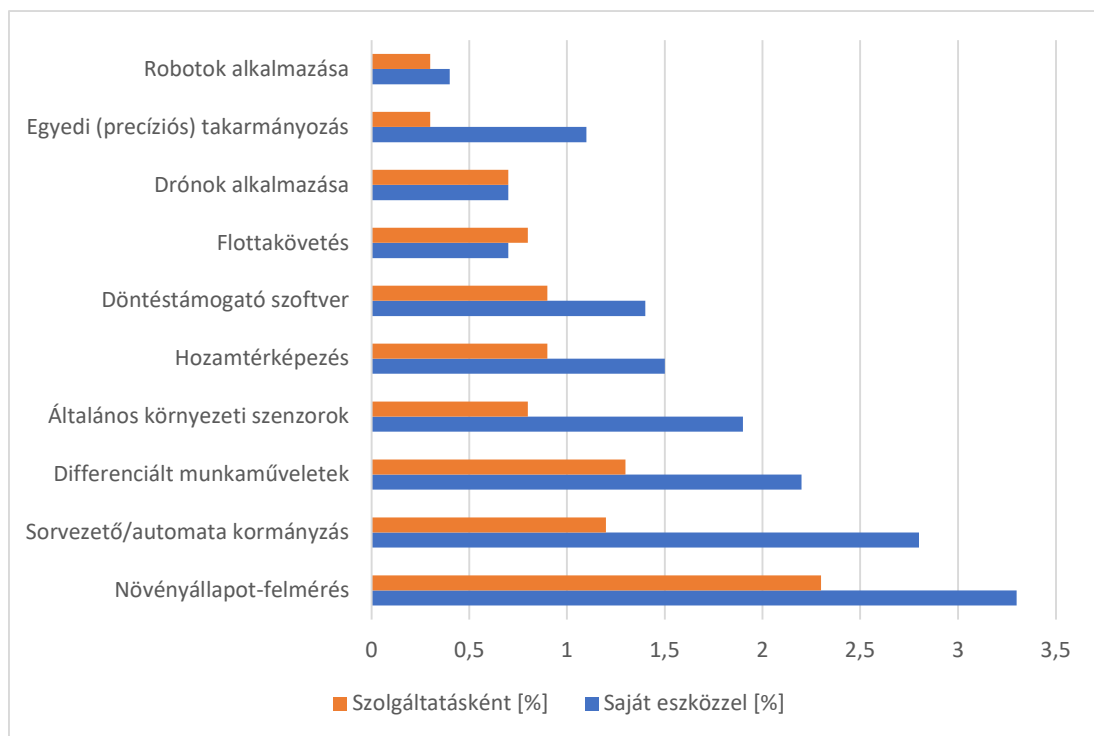
8. ábra: Az agrárexport és agrárimport egyenlege 2008-ban, milliárd euró alapján

Forrás: KAPRONCZAI, 2011 alapján saját szerkesztés

A 8. ábra alapján elmondható, hogy Dánia, Franciaország, Hollandia és ugyan kisebb mértékben, de Magyarország és Lengyelország is növelni tudta az élelmiszer-gazdasági egyenlegét a válság idején. Mivel egyre nagyobb teret nyer a precíziós gazdálkodás és ezzel együtt az agrárdigitalizáció kérdésköre is, úgy gondolom, fontos erről is szót ejteni. A precíziós gazdálkodás sajátossága, hogy a termelés során kiemelt jelentőséggel bír az infokommunikációs eszközök alkalmazása, amely hozzájárul a mezőgazdasági termelés hatékonyságának növeléséhez úgy, hogy a fenntartható mezőgazdasági termelést is elősegíti. A precíziós mezőgazdaság által a termelőnek lehetősége van helyspecifikusan végezni a termelését, hiszen ez az eszköz információt biztosít minden olyan tényezővel kapcsolatban, amely ismerete szükséges egy megalapozott döntés meghozatala érdekében.

Magyarországon azonban a precíziós gazdaságok aránya minimális, mindössze 12%, ellenben Dániában a mezőgazdaságok 57%-ában folytatnak már precíziós gazdálkodást. A technológiai visszamaradottság véleményem szerint összefüggésben állhat a mezőgazdasági

munkaerőre jellemző előregedéssel, hiszen ezen korosztály kevésbé nyit az új technológiák felé a szükséges hozzáértésük hiányából kifolyólag. (Központi Statisztikai Hivatal, 2020)

9. ábra: A precíziós eszközök elterjedésének aránya hazánkban (%) 2020-ban
Forrás: INTERNET7 alapján saját szerkesztés

Látható, hogy elsősorban a növényállapot felmérésére használnak a gazdálkodók precíziós eszközöket, de elterjedt a sorvezető és az automata kormányzás funkciója is. Elsősorban saját eszközökkel végzik ezeket az eljárásokat. Legkisebb mértékben a robotok alkalmazása volt jellemző a többi, vizsgált tényezőhöz képest.

2. ÁLTALÁNOS HELYZETKÉP A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGRÓL A RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG

Hazánk nem használja ki az agrárszektorban rejlő lehetőségeit, annak ellenére, hogy kiváló adottságokkal rendelkezik. Sajnos ez a probléma már a rendszerváltás időszaka előtt felmerült, de valójában máig nem történt érdemi változtatás. Az agrárgazdaság helyzete Magyarországon a rendszerváltást követő időkben egy kifejezetten izgalmas és változatos időszaknak ígérkezett. A rendszerváltás hatalmas lehetőségeket hozott volna magával a mezőgazdaság átalakulására, ha azt a magyar mezőgazdaság képes lett volna megfelelően felhasználni. Kialakult az új piacgazdasági elv, ami új lehetőségeket és kihívásokat hozott a magyar agrárium számára. A mezőgazdaságban ekkor alakultak át a földtulajdoni viszonyok, a kollektív gazdálkodási módot felváltotta a magánszemélyek gazdasági szerepvállalása. A magánszemélyek elsősorban nem piacra, hanem saját részre termeltek. Ennek ellenére a rendszerváltás időszaka mégis negatív eredményeket hozott több tényező (GDP, beruházások) esetében is. Ebből kifolyólag már ekkor reményként merült fel hazánk Európai Unióhoz való csatlakozása, amelytől gyökeres változást vártak, de mint tudjuk ez csak később következett be.

Az ezt megelőző időszakban hazánk már készült a csatlakozásra, azonban a szakirodalmakban kifejtett vélemények alapján, nem volt képes teljes mértékben felkészülni az új rendszerre. Ezt mutatja az is, hogy hazánk már 1994-ben megkísérelte az EU-hoz való csatlakozását azonban az ténylegesen csak 2004-ben valósult meg. A csatlakozás következtében Magyarország köteles volt az Európai Unió által előírt törvényeket betartani, valamint az ott meghatározott gazdálkodási módoknak eleget tenni. Az EU agrárpolitikája a Közös Agrárpolitika rendszere volt, amely több módosításon ment keresztül ahhoz, hogy a jelenlegi formájában működőképes legyen. A Közös Agrárpolitika rendszeréhez való csatlakozás számos új lehetőséget biztosított hazánk számára. Elérhetővé tette a támogatásokat, közös cél volt a versenyképesség növelése, így a rendszer fő mozgatóelemei is ezen alapultak, továbbá piaci lehetőségek nyíltak meg a magyar termelők előtt. A mezőgazdaság modernizációja elkezdődött, fontossá vált a technológia, a környezet és az infrastruktúra kérdésköre. (KAPRONCZAI, 2003) A pozitív hozzáállás ellenére, a KAP első öt éve nem eredményezte a várt sikereket.

Kiéleződött a gazdagabb és szegényebb tagországok közti különbség, az innovációt és technológiai fejlődést érintő célok ellenére még mindig a mezőgazdaság versenyképességének megteremtésére és a vidéki térségek esélyegyenlőségére került a legnagyobb hangsúly, amely természetes, hisz ez jelentette a legsúlyosabb problémát. (KAPRONCZAI, 2011) Az első öt évet követően a magyar mezőgazdaság még mindig egy hullámszerű szakaszon ment keresztül. Mindig valami új, valami jobb került bevezetésre. A gazdálkodóknak napról, napra nehezebb, számos új termelési kritérium került bevezetésre, új technológiák kerültek alkalmazásra, a generációváltás pedig elmaradt, egyre kevesebb fiatal szeretne aktív részt vállalni az agrárgazdaságban, amely további nehézségeket eredményez. Összességében, a mezőgazdaság szerepe, jelentősége visszaesett az elmúlt évtizedet tekintve.

2.1. Mezőgazdasági termeléssel összefüggő fogalmak

Ahhoz, hogy egy ágazatot szakmailag képesek legyünk elemezni, elengedhetetlen a fogalmak ismerete. Dolgozatom ezen fejezetében, felsorolásszerűen szeretném a mezőgazdasághoz kapcsolódó fogalmakat ismertetni. Ezeket a fogalmakat, amelyek véleményem szerint elengedhetetlenek ahhoz, hogy a dolgozat érthetővé váljon, önkényesen választottam ki az olvasó számára. A fogalmak minden esetben az INTERNET8 forrásból származnak.

- **Agrárrolló:** A mezőgazdasági termelői árindex osztva a mezőgazdasági ráfordítások árindexével. Ha az agrárrolló értéke 100 feletti, akkor a termelők árviszonyokból eredő jövedelmi helyzete javul. A szükséges termékek (pl. műtrágya) árának alakulása és az értékesítési ár egyaránt befolyásolja.
- **Betakarított összes termelés:** A betakarított összes termelés fogalmának a növénytermesztés termelésének meghatározásában van jelentős szerepe hiszen ez magába foglalja mindazon termékek össztermésének mennyiségét, amelyek a szántóföldön, kertben és más művelési ágban kerültek betakarításra.
- **Családi munkaező:** A gazdaságot alkotó 14 éves és annál idősebb személyek, akik a gazdaságban nem alkalmazottként végzik tevékenységüket.
- **Felvásárlási átlagárak:** A felvásárlási átlagár egy olyan hányados, amely az általános forgalmi adótól mentes, termelőtől feldolgozási vagy tovább értékesítési célra

vásárolt mezőgazdasági termékek fizetett értékeként és annak mennyiségeként számított.

- **Földhasználat:** Mezőgazdasági hasznosítású földterület különböző jogcímek alapján meghatározott kategóriája. Azt a földterületet jelenti, amely a gazdaságok által ténylegesen használatában volt, vagyis az adott területen a földhasználó vállalta a művelés kockázatát és a felelősséget, őt illette a földhasznosításból elért haszon vagy ráfizetés. Egy adott gazdaság földhasználat szerint rendelkezhet
 1. saját tulajdonú földdel: ez a gazdasághoz tartozók tulajdonában lévő, eladható, elajándékozható földterületek összességét jelenti.
 2. bérelt tulajdonú földdel: amely területekért a gazdaság, mint bérlő, a bérleti szerződés alapján pénzben, vagy természetben bérleti díjat fizet
 3. egyéb jogcímen használt tulajdonnal: Ezen területek egy részét hivatali pozíció betöltése után kapta a használó. A kategória magába foglalja az egyéb díjmentesen megművelt területeket, a részes művelésű földterületeket, és a szívésségi földhasználat alapján hasznosított területeket is. A földhasználatba a mezőgazdasági művelés alatt nem álló területek és utak is beletartoznak.
- **Hozzáadott érték:** Ennek értéke a bruttó termelési érték és a folyó termelő-felhasználás különbségeként jön létre. Az adatok a hazai módszertani előírások alapján készültek, így közvetlenül nem vethetők össze a Mezőgazdasági számlarendszer nemzetközileg is összevethető adataival.
- **Mezőgazdasági termékek bruttó termelési értéke:** Azt az összeget fejezi ki, ami egy meghatározott időszak alatt a mezőgazdasági termelőtevékenység (növénytermesztés vagy állattenyésztés) során előállított, termékekből ered. Ezek a termékek egyaránt lehetnek a mezőgazdasági, vagy egyéb nemzetgazdasági ágba tartozó gazdálkodási egységben megtermelvek, nem csak kifejezetten a fent említett két ágazatból származóak.
- **Mezőgazdasági termékek termelésének folyó termelő-felhasználása:** Ez a fogalom magába foglalja azon termékek és szolgáltatások értékét, amelyek szükségesek voltak a mezőgazdasági késztermék elkészítéséhez.
- **Mezőgazdasági termelői index:** A mezőgazdasági termelői index, egy olyan árváltozási mutató, amely a piacon közvetlenül vagy közvetve értékesített termékek áraiban bekövetkező változásokat értékeli.

- **Művelés alól kivett terület:** Művelés alól kivett területnek nevezünk minden olyan területet, amely a mezőgazdasági művelésre nem alkalmas, az ott végzett termelést nem szolgálja. Ilyenek lehetnek például a közutak, vasutak, gyárak.
- **Nem hasznosított mezőgazdasági terület:** Azon mezőgazdasági területek, amelyek egykor a termelést szolgálták, azonban egyéb okok miatt jelenleg nem megműveltek. Ezeknek a területeknek az újbóli hasznosítása kis ráfordítással kivitelezhető.
- **Nem mezőgazdasági tevékenység:** Ide tartozik minden olyan tevékenység, amely kapcsolódik a gazdaság erőforrásaihoz vagy amelyek a mezőgazdasági termékek tovább-feldolgozását jelenti.
- **Piaci termelői átlagárak:** A termelők által, a piacon kialakított termékárak átlaga.
- **Ráfordításiár-index:** Egyaránt bele tartoznak az ipari- és a mezőgazdasági eredetű felhasználás.
- **Termésátlag:** A termésátlag a termelés minőségét kifejező mutatószám. Kifejezhető egy hektárra vetített értékben természetes mérőszámban. Például: 1tonna/ha.
- **Termésmennyiség:** A növénytermesztési ágazat alá tartozó mindennemű technológia által, valamint időben megtermelt termények összessége.
- **Termőterület:** A mezőgazdasági terület összessége a nem mezőgazdasági területek kivételével.
- **Területi egység:** Egy olyan statisztikai mérőszám, amelynek elsősorban a területi egységek mérését teszi lehetővé. Történhet megyei szinten, vagy a Magyarországon alkalmazott NUTS osztályozás szerinti három egység szintjén.

2.2. A magyar mezőgazdaság helyzete a rendszerváltást követő években

Ahogy a fejezet bevezető részében említettem, a rendszerváltást követő években rengeteg remény fűződött a pozitív változás irányába, azonban ez mégsem valósult meg. A mezőgazdaság magyar GDP-hez való hozzájárulása 20%-ról 1990-ben 13%-ra csökkent, majd az ezt követő években további csökkenés volt érzékelhető. A nemzetgazdasági mutató csökkenése mellett a mezőgazdasági termelés jelentősége sem volt kiemelkedő, amelyet az ipar és a szolgáltatások jelentőségének növekedése eredményezett. A mezőgazdasági termékek piaci lehetőségei átrendeződtek, továbbá jelentős változás volt az, hogy a rendszerváltást követően a szövetkezetek feloszlódtak, és az ebből kivált emberek közül, többen önállóan folytatták tovább ipari és szolgáltatási tevékenységeiket. Mindezek mellett

csökkent a mezőgazdasági termékek szerepe a fogyasztói felhasználásban. Ezzel együtt hazánkban exportban való szerepvállalása is alacsonyabb volt. Csökkent a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma, valamint a mezőgazdasági beruházások mértéke is, amelyet a támogatásokban is bekövetkező negatív változások eredményeztek.

A mezőgazdasági termelés volumene az 1980-as évektől kezdődően megállt, az 1990-es években visszaesett annak intenzitása. A termelés csökkenése elsősorban az állattenyésztést érintette nagyobb mértékben, de a növénytermesztésben is egyértelműen érezhető volt. A mezőgazdasággal foglalkozó gazdasági szervezetek száma 2003-ra jelentősen megnőtt. Magyarországon ekkor a mezőgazdasági területek aránya megközelítőleg 60%-a volt az összes területnek. Ezeken a területeken elsősorban a gabonanövények termesztése volt jelentős, majd ezt követte az iparnövények és takarmánynövények termesztése. A kertészeti kultúrák vizsgálata során megfigyelhető, hogy az 1990-es évek kiemelkedően magas terméshozamot eredményeztek, azonban ez elsősorban a megfelelő környezeti viszonyoknak volt köszönhető. Az állattenyésztés tekintetében a legnagyobb csökkenés a sertés- és a juhállományban volt érzékelhető.

Ez az eredmény az állati eredetű termékek belföldi felhasználásának és exportjának visszaszorulásából adódhatott. A gazdaságok számában történő változások jóval összetettebbek. Az 1970 és 1980 közötti időszakban a gazdasági szervezetek számának csökkenése volt jellemző, ezt követően, 1990-ben az újonnan bevezetett intézkedések kisebb mértékben növelték a fent említett gazdasági szervezetek számát, azonban ez az ezredfordulóra szintén visszaesett. Az egyéni gazdaságok száma folyamatosan csökkent. Ezt több minden is eredményezhette, például a szükséges tőke hiánya, a nem megfelelő gazdaságstruktúra vagy esetleg a szükséges szaktudás hiánya. Gyakoribb volt a háztáji növénytermesztés, amelyet saját felhasználásra termeltek meg. (IVICZ, 2004) A rendszerváltást követő években alakult ki a máig is érvényben lévő tevékenységtípusok elkülönítése. Kialakult a három fő kategória, ami a növénytermesztő gazdaságokat, az állattenyésztő gazdaságokat és a vegyesgazdaságokat foglalta magába. Az EU-hoz való csatlakozásig a gazdaságok tevékenységének kialakítása stabilizálódni látszott. A legtöbben a növénytermesztésben helyezkedtek el, jelentős számú, addig vegyes gazdálkodást folytató termelő választotta kizárólag a növénytermesztést, mint megélhetési formát, így az állattenyésztők száma jelentős mértékben lecsökkent. (LACZKA,2007)

2.3. EU-csatlakozás utáni magyar agrárium

A rendszerváltást követő időszak után az EU-hoz való csatlakozás számos új és addig eredménytelen intézkedés megvalósulására adott reményt. A mezőgazdasági területek az összes területhez mért arányának tekintetében bíztak a stagnálásban, azonban ez minimális mértékben csökkenni látszódott, illetve látszódik. Az egyéni gazdaságok földhasználatának csökkenése jelentősebb mértékű volt, mint a gazdasági szervezetek esetében. Az állatállomány csökkenése tovább folytatódott, azonban annak üteme lelassult, illetve több esetben a csökkenés teljesen megszűnt. Legnagyobb mértékben a sertés és a baromfi tartók esetében figyelhető meg csökkenés. Az EU-hoz való csatlakozás sokak szerint a beruházások tekintetében nagymértékű változásra adott volna lehetőséget, azonban ennek mértéke mégis csökkent egészen 2007-ig.

Az ezt követő években volt csak megfigyelhető ennek pozitív értékű változása. Az üzemek számát illetően az 50 ha alatti gazdaságok száma csökkent, azonban ezzel szemben az átlagos birtoknagyságok értéke megnőtt. Ez a tulajdoni szerkezet a mai napig is fennáll. Megosztó véleményekkel vannak róla a gazdálkodók, hiszen a kistermelőket nagymértékben elnyomják a nagytermelők, így ők nehezen vagy egyáltalán nem tudnak érvényesülni. Ezért, ahogy már a rendszerváltást követő időszakban is, az egyéni gazdaságok elsősorban saját felhasználásra termeltek, kisebb mértékben vállaltak csak szerepet a piaci folyamatokban, szabad teret hagyva ezzel a nagygazdaságoknak. A növénytermesztés irányába való eltolódás mértéke, a századfordulóhoz hasonlóan, továbbra is nőtt. A kibocsátások mértéke a növénytermesztésben megemelkedett, míg az állattenyésztésben csökkent. Azonban a két tevékenység együttes vizsgálata pozitív eredményt mutatott a termelési eredmények tekintetében. (KAPRONCZAI, 2011) A Közös Agrárpolitika rendszeréhez való csatlakozás jelentős változást hozott a támogatásokban. A csatlakozást követően a közvetlen kifizetések egyösszegben történő folyósítása egyaránt gazdasági és társadalmi nehézségeket okozott volna a csatlakozni kívánt országokban.

A tagországok közti különbségek felerősödtek, a mezőgazdasági szektorban dolgozók száma a nagy jövedelem reményében megemelkedett volna. Magyarországon a közvetlen kifizetések tekintetében nem lehetett kompenzációról beszélni, ugyanis nem volt jelen a piacot érintő túltermelés, amely miatt a mezőgazdasági termékek értékesítési árát csökkenteni kellett volna. Ennek következtében az a döntés született, hogy a csatlakozást követő 10 éves

átmeneti időszakban Magyarország az EU-s keretösszeg 25%-ára volt csak jogosult, amely először csak 5%-kal később 10%-kal emelkedett, így 2013-ra Magyarország eléri az EU átlagos támogatási keretösszegének 100%-át. Ez a változás megfigyelhető az 7. táblázatban. (PETE, 2000)

7. táblázat: A magyar termelők várható támogatása az EU átlagos támogatási keretösszegéhez viszonyítva (%) 2004-2013 között

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
EU-forrás	25	30	35	40	50	60	70	80	90	100
Nemzeti támogatás	30	30	30	30	30	30	30	20	10	0
Összes támogatás	55	60	65	70	80	90	100	100	100	100

Forrás: Pete, 2000

A Közös Agrárpolitika rendszerének akkor érvényben lévő kvótaszabályozása a csatlakozást követően Magyarországon is érvényben volt. Ennek kialakítását legtöbb esetben az 1995-1999 közötti időszak termelésének értéke, mint bázisidőszak alapozta meg, egy-két agrártermék esetén lett csak 2000-2001 közötti termelés értéke figyelembe véve. Ennek következtében ez nem teljesen egyezett a kvótában meghatározott termésszinttel. (PETE, 2000)

A támogatások növekedésének következményeként a mezőgazdasági bérekben is emelkedés volt megfigyelhető. A mezőgazdasági munkaerő kezdetben nőtt, majd csökkent, mert a gazdaságok a munkaerő-szükségleteiket elsősorban családon belüli munkaerővel elégítették ki. Nőtt a mezőgazdaságot érintő kutatások és oktatások jelentősége. Ennek jelentősége elsősorban a generációváltásban van, azonban ennek a kérdésköre még a mai napig sem egyértelmű, amelyet a mezőgazdaságot jellemző, generációs előregedés is mutat.

A Közös Agrárpolitika rendszeréhez való csatlakozást követően sokkal nagyobb hangsúlyt kapott a környezet, az élelmiszerellátás és a vidék szerepe hazánkban és az Unióban egyaránt. Erre célzottan olyan programsorozatok kerültek bevezetésre, mint például az Agenda2000 vagy a KAP kétpillérű rendszere. Az első pillér a közvetlen támogatásokat fedezi, míg a második pillérnek a vidékfejlesztésben van jelentős szerepe. (JÁMBOR – MIZIK, 2014)

8. táblázat: A Közös Agrárpolitika rendszere által biztosított keretösszeg 2004 és 2019 között

Év	EMGA (Euró)	EMVA (Euró)	Összesen (Euró)
2004	-	-	74 500 000
2005	-	-	765 000 000
2006	-	-	811 100 000
2007	473 190 000	267 900 000	741 090 000
2008	559 500 000	148 800 000	708 300 000
2009	972 000 000	497 200 000	1 469 200 000
2010	965 000 000	455 200 000	1 420 200 000
2011	1 053 500 000	432 600 000	1 486 100 000
2012	1 165 400 000	441 300 000	1 606 700 000
2013	1 272 000 000	491 200 000	1 763 200 000
2014	1 336 900 000	550 300 000	1 887 200 000
2015	1 334 000 000	382 000 000	1 716 000 000
2016	1 321 400 000	242 700 000	1 564 100 000
2017	1 312 000 000	196 000 000	1 509 000 000
2018	1 320 000 000	386 000 000	1 706 000 000
2019	1 308 000 000	511 300 000	1 819 300 000
Összesen (Euró)	14 393 290 000	5 003 100 000	21 046 990 000

forrás: MÁRIÁS, 2021

A 8. táblázat szemlélteti, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozást követően milyen mértékű támogatási keretösszeg állt rendelkezésére hazánknak az első és a második pillérben, továbbá az is megfigyelhető, hogy a keretösszegek évről-évről milyen mértékben változtak.

3. HAZÁNK MEZŐGAZDASÁGI HELYZETÉNEK ELEMZÉSE

A következő fejezetemben átfogó képet szeretnék adni hazánk mezőgazdasági helyzetéről. Elsősorban azt szeretném vizsgálni, hogy milyen adottságokkal bír itthon a mezőgazdasági termelés. Milyen befolyásoló tényezői vannak, amelyek pozitív vagy negatív irányban mozdítják el a termelés mutatóit, valamint, hogy Magyarországon milyen jellemző termelési ágak vannak. Ezt követően vizsgálni szeretném a növénytermesztést és az állattenyésztést ágazati szinten. Végül pedig a termelői és ráfordítási árak ok-okozati összefüggéseire szeretnék választ kapni, olyan módon, hogy azt külön, önmagában is és egymással összevetve is értékelni tudjam. A vizsgálat ezen része kisebb mértékben visszacsatolható az előző fejezetemhez, hiszen ezek alapján is értékelhetjük az Európai Unióhoz és a Közös Agrárpolitika rendszeréhez való csatlakozásunk generálta változásokat.

3.1. A magyar mezőgazdaság adottságai

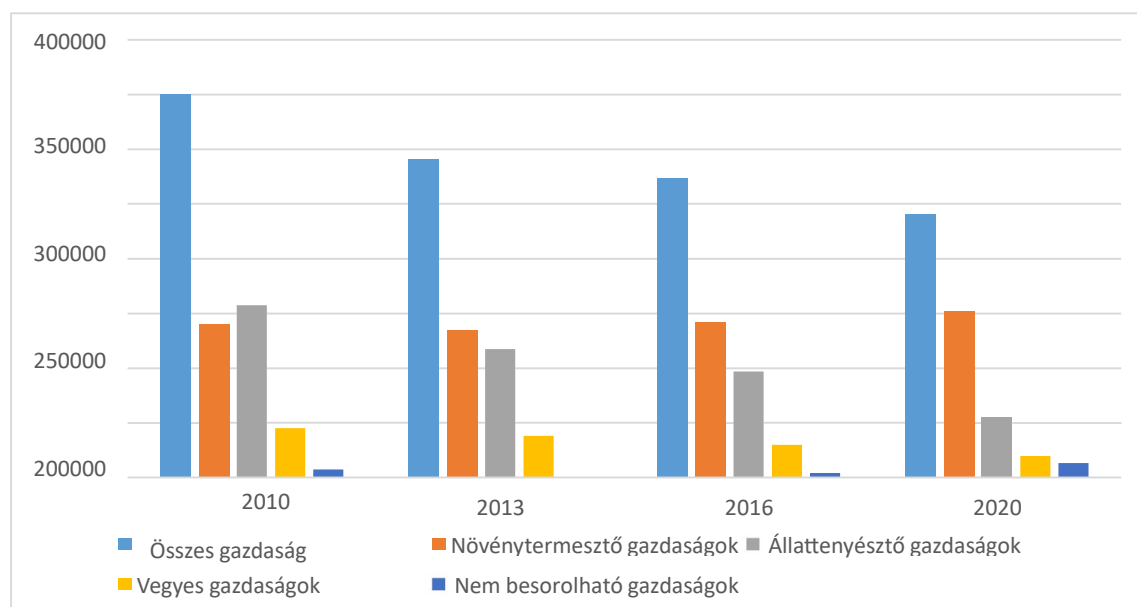
Hazánk természeti adottságait tekintve számos megfelelő tulajdonsággal rendelkezik a minőségi mezőgazdasági termeléshez. A domborzati viszonyok potenciális teret biztosítanak a termeléshez, míg az éghajlati adottságok a csapadékviszonyok miatt kedvezőtlenebbek, azonban a gyakori napsütés mégis kedvez a termelésnek. Magyarország éghajlata lehetőséget biztosít minden fontosabb mérsékelt övi növény termesztéséhez. Ennek ellenére, a száraz és nedves kontinentális éghajlat, valamint a klímaváltozás okozta szélsőséges változások gyakran megpróbáltatott helyzetbe hozzák hazánk gazdálkodóit. Egyre jellemzőbbek a szárazság okozta aszályos időszakok vagy éppen a nagymennyiségű csapadék okozta árvizek. Az elmúlt két év erre kifejezetten jó példa volt, hiszen 2022 aszályos nyara az alföldi termelők, míg az idei csapadékos időjárás az ország számos területén megkeserítette a gazdálkodók helyzetét. A talaj szerkezetének tekintetében, tápanyagban gazdag, fekete mezősségi, illetve barnaerdőtalaj jellemzi hazánkat, ami szintén kiváló alapot biztosít a mezőgazdasági termelésre. (DÖMÖTÖR, 2005)

A megfelelő környezeti adottságok mellett, azonban hazánk mezőgazdasági helyzete rövid- és hosszútávon sem kedvező. Fő oka az elaprózódó birtokszerkezet, a tőkehiány, valamint a folyamatosan nyíló agrárrolló. Az elaprózódó birtokszerkezet eredményeként több kisterülettel rendelkező olyan lakos van – azért nevezem őket lakosnak, mert nem feltétlen

folytatnak mezőgazdasági tevékenységet – akik nem rendelkeznek a megfelelő eszközökkel és tudással ahhoz, hogy földjeiket megműveljék, így ezen kis területeken nem folyik megfelelő termelés. A földek vételára jelentősen megnövekedett az elmúlt időben, azonban a tőkehiány miatt így kevesen vásárolnak földeket. Az agrárrolló nyílását a folyamatosan emelkedő ráfordítási árak eredményezték, ami tovább nehezíti a mezőgazdasági termelők munkásságát. A támogatások követelményrendszere egyre bonyolultabb és szigorúbb, sok esetben jóval nagyobb beruházási költséget igényel, mint amekkora a támogatás mértéke lenne. (INTERNET9)

3.1.1. A magyar mezőgazdaság gazdasági szerkezete

Hazánkban a gazdaságok két működési formája és négy termelési típusa különböztethető meg. Formájukat tekintve lehetnek gazdasági szervezetek, illetve egyéni gazdálkodók. Az ő piaci érdeküket már a dolgozatom elején ismertettem. Tevékenységük szerint foglalkozhatnak növénytermesztéssel vagy állattenyésztéssel. Azokat a gazdaságokat, amelyek egyaránt foglalkoznak állattenyésztéssel és növénytermesztéssel vegyes gazdaságoknak hívjuk. Ezeken felül vannak nem besorolható gazdaságok, amelyek nádat, erdőt vagy halastavat hasznosítanak, gazdaságilag az ő standard termelési értékük (STÉ) nulla.

10. ábra: A hazai mezőgazdaság 2010 és 2020 közötti termelési típusonként történő megoszlása (darab/év)

forrás: INTERNET10 alapján saját szerkesztés

Az 10. számú ábrán látható, hogy a gazdaságok száma 2010 és 2020 között folyamatosan csökkent, az állattenyésztő és a vegyes gazdaságok száma egyaránt. A növénytermesztéssel foglalkozó gazdaságok számában kisebb ingadozás figyelhető meg, 2020-ra számuk meghaladja a 2010-2016 között vizsgált időszak értékeit. Az egyes tapasztalataim és kapcsolataim által megtudtam, hogy a változások a nagymértékű kockázat, a szerteágazó megfelelési követelmények és a szakmai ismeretek hiányának tudhatóak be. Magyarországon a mezőgazdaságban dolgozók életkor szerinti eloszlása egyenlőtlen. Továbbá problémát jelent a kedvezőtlen korszerkezet, az idős gazdaságvezetők magasabb arányban vannak jelen a mezőgazdasági szektorban, mint a fiatal munkavállalók. A gazdaságvezetők jelentős része nem rendelkezik megfelelő végzettséggel. (INTERNET11)

Vannak esetek, amikor valóban többet ér a gyakorlati tapasztalat mintsem az elméleti tudás, mégis úgy gondolom, hogy a kettő együtt elengedhetetlen a megfelelő termelés érdekében. A gazdaságirányítók korcsoport szerinti megoszlása tekintetében 55%-uk 40 év és 64 év közötti, míg a 14 év és 39 év közöttiek csupán 10%-ot tesznek ki. (INTERNET11) Úgy vélem ennek a tendenciának további oka lehet, az állattartó gazdaságok alacsony mértékű támogatása, a munkaerő hiánya és az időigényesség. Az általam felsorolt problémák kapcsolatában némi összefüggést vélek felfedezni, ugyanis ahhoz, hogy nagyobb összegű támogatás kerüljön az állattartókhoz nagy egyedű állományra van szükség, hiszen a támogatások elsősorban termeléshez kötöten igényelhetők ezen ágazatok számára, viszont a nagy telepek sikeres működéséhez elengedhetetlen a munkaerő és az idő. Az állatok napi szintű foglalkozást igényelnek, amely biztosítására egyedül nem minden gazdálkodó képes, jó munkaerőt találni pedig egyre nehezebb, így inkább a tenyészet felszámolása mellett döntenek. Az állattenyésztő és a vegyes gazdaságok számának a csökkenése, illetve a növénytermesztő gazdaságok növekedése azt a következményt vonja maga után, hogy az eddig vegyesgazdaságot folytatók kiváltak valamelyik termelési típusból, a tendenciák eredményei szerint az állattenyésztésből, így ezt követően ők már csak növénytermesztési termelésüket folytatják tovább.

3.1.2. Növénytermesztés

A növénytermesztés általános gazdasági jelentőségét mutatja, hogy a termőföldön állítják elő az élelmiszeripar alapanyagainak számottevő, a könnyűipar nyersanyagainak pedig egy jelentős részét. A szántóföldön előállított alapanyagok, illetve termékek, valamint az

élelmiszeripar feldolgozott termékeinek exportpiacokon betöltött szerepe is meghatározó, a világpiacon keresett árucikkeknek számítanak. A növénytermesztés súlyát tovább növeli, hogy a szántóföldi termékek adják az állatállomány takarmányszükségletének túlnyomó részét, befolyásolva annak jövedelmezőségét és ezzel hatékonyságát is. A csökkenő állatállomány azonban az árakra, így a takarmánytermő-területek méretére is nagyobb hatást gyakorolhat. A növénytermelést jellemzi, hogy nagy területen, eltérő termőhelyi és szállítási viszonyok között zajlik. Hosszan tartó folyamat, amelynek idejét alapvetően a felhasznált biológiai szervezetek határozzák meg, a termelés folyamata térbeli és időbeli jellemzőkkel jól leírható.

A szántóföldi növénytermesztés folyamata négy vagy öt hónaptól akár kilenc-tíz hónapig is tarthat, az évelő kultúrák esetén évtizedekben mérhető a termőföld lekötése. A növénytermesztési ágazatok forgóeszköz lekötési ideje magas, ami finanszírozási nehézségeket idézhet elő, amennyiben az üzem termelési szerkezete alapvetően a növénytermelési ágazatokból áll. A termelési folyamatok – a biológiai alapok által determináltak – előre rögzített ideig tartanak, nehezen szabályozhatók és csak nagy gazdasági áldozattal módosíthatók. A termelés kockázata nagy, számtalan kockázati tényezőnek van kitéve a növénytermesztés. A tevékenységek időjárás, károsító szervezetek és környezeti kitétsége jelentős mértékű. A termelési színvonal növekedésével a kockázati tényezők gazdasági hatása nagyobb lehet. A növénytermesztés jellemző sajátossága az idényszerűség. Oka elsősorban a termelési folyamat és a munkafolyamatok időbeni elkülönülése. Hatása több irányú: az erőforrások idényszerű igénybevétele, eltérő kihasználása, a termék-előállítás idényszerűsége, a termeléssel kapcsolatos kiadások, bevételek idényszerű jelentkezése. (NÁBRÁDI et al, 2007)

Nemzetgazdasági szerepe jelentős, az emberi szükséglet kielégítésében és az állati takarmányozásban játszik kiemelkedően fontos szerepet, ezenkívül fontos az exportban a vállalati jövedelemtermelésben és a foglalkoztatásban egyaránt. Az élelmiszerfogyasztás az élelmiszerárak jelentős emelkedése, a lakosság reálkeresetének csökkenése miatt erőteljesen visszaesett. Az élelmiszerfogyasztás belső szerkezete átalakult: az állati termékek fogyasztása nagyobb ütemben csökkent, mint a növényi termékek fogyasztása. A növényi termékek kereslete rugalmatlanabb, mint az állati eredetű termékeké. Növénytermesztés szerepe egyaránt megjelenik az élelmiszertermelésben és az élelmiszeriparnak történő alapanyag-termelésben, továbbá a fizetési mérleghez való hozzájárulásban és a GDP-hez

való hozzájárulásban. Emellett fontos szerepe van az állattenyésztés takarmányigényének kielégítésében. (NÁBRÁDI et al, 2007) Ezt követően a növénytermesztést statisztikai számokkal alátámasztva szeretném jellemezni. Elsőként, a mezőgazdasági területek méretbeli és gazdaságszerinti alakulását.

9. táblázat: Használt mezőgazdasági területek nagysága (hektár) és a használó gazdaságok száma (db) 2010-2020 között

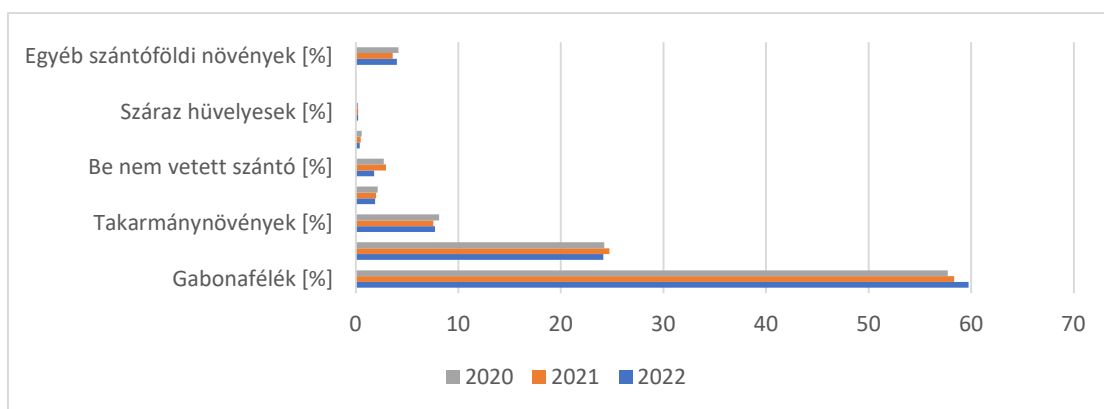
Év	A hasznosított mezőgazdasági terület mérete (ha)	A gazdaságok száma (db)
2010	4 565 928	325 327
2013	4 551 484	275 436
2016	4 463 513	238 060
2020	4 921 766	215 720

forrás: INTERNET12 alapján saját szerkesztés

A 9. táblázatban látható, hogy a mezőgazdaság által hasznosított területek mértéke megnőtt az elmúlt 10 évben, ennek ellenére az alkalmazó gazdaságok száma lecsökkent. Ebből következtethetünk arra, hogy megnőtt az egy gazdaságra jutó átlagos területméret. A mezőgazdasági területek igény szerint alkalmazhatják szántóként, konyhakertként, szőlőként, gyepként, illetve, gyümölcsösként. A gazdaságok számában történő csökkenés eredménye, hogy sok kisgazdaság került felvásárlásra. Jellemzőbbek lettek az 50 hektár feletti gazdaságok, hiszen felvásárolták a kisgazdaságokat. Ebből kifolyólag előfordulhat, hogy a hazánk területére jellemző elaprózódottság kisebb mértékű lesz az évek múlásával.

A 11. diagramon megfigyelhető, hogy a vetési szerkezet tekintetében a növénytermesztésre elsősorban a gabonafélék termesztése, ezt követően pedig az ipari növények termesztése jellemző. A gabonafélék vetési százaléka 2020-ról 2022-re növekedett, míg az ipari növényeké kisebb mértékben ugyan, de csökkentek a 2020-ról 2021-re történő emelkedés ellenére is. A többi termesztési eljárás csak kisebb mértékben fordul elő. A takarmánynövények termesztésében bekövetkező csökkenés az állatállomány csökkenésének okaként is bekövetkező folyamat, hiszen sokkal kevesebb takarmányra van

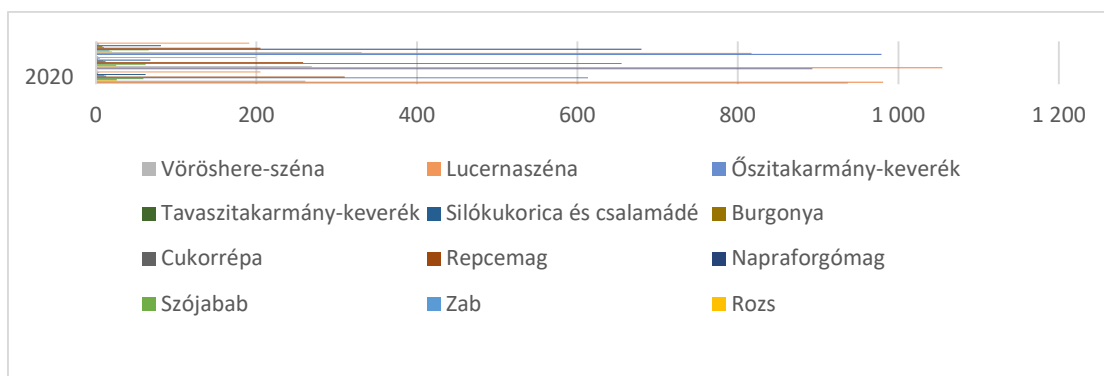
szükség. A zöldségkultúrák termesztése nem jellemző hazánkra, így ezen termékeket érintően szükséges a külföldi piacok bevonása hazánkat illetően.

11. ábra: Szántóföldi vetésterületek megoszlása 2020 és 2022 között (%)

forrás: INTERNET13 alapján saját szerkesztés

A gabonafélék közül a legnagyobb mértékben búzát és kukoricát vetettek a gazdálkodók. 2020-ban nagyjából ugyanakkora vetésterületen történt a kukorica és a búza vetése. Amíg 2021-ben a búza stagnált, a kukorica vetési területek jóval nagyobb számban voltak jelen. 2022-re ez az arány megfordult, a kukorica vetése visszaszorult, míg a búzáé megnőtt. Jelentősebb mennyiségben még talán a napraforgómag került elvetésre hazánkban, azonban a többi kultúra jóval alacsonyabb mértékben foglal helyet a vetésszerkezetek összeállításában és így hazánk szántóterületein is. Az értékelés a tizenkettes ábra alapján történt.

12. ábra: Fontosabb szántóföldi növények betakarított területe 2020 és 2022 között (ezer hektár)

forrás: INTERNET14 alapján saját szerkesztés

3.1.3. Kertészeti kultúrák helyzete

A növénytermesztés és az állattenyésztés mellett fontosnak tartom, hogy szót ejtsek az egyes kertészeti kultúrák alakulásáról, annak ellenére, hogy hazánkban ez nem túl jellemző. A kertészeti kultúrákat a növénytermesztéssel karöltve célszerű elemezni olyan tekintetben, ahogy akár a szántóföldi növénytermesztést, a gyümölcs- és szőlőtermesztést.

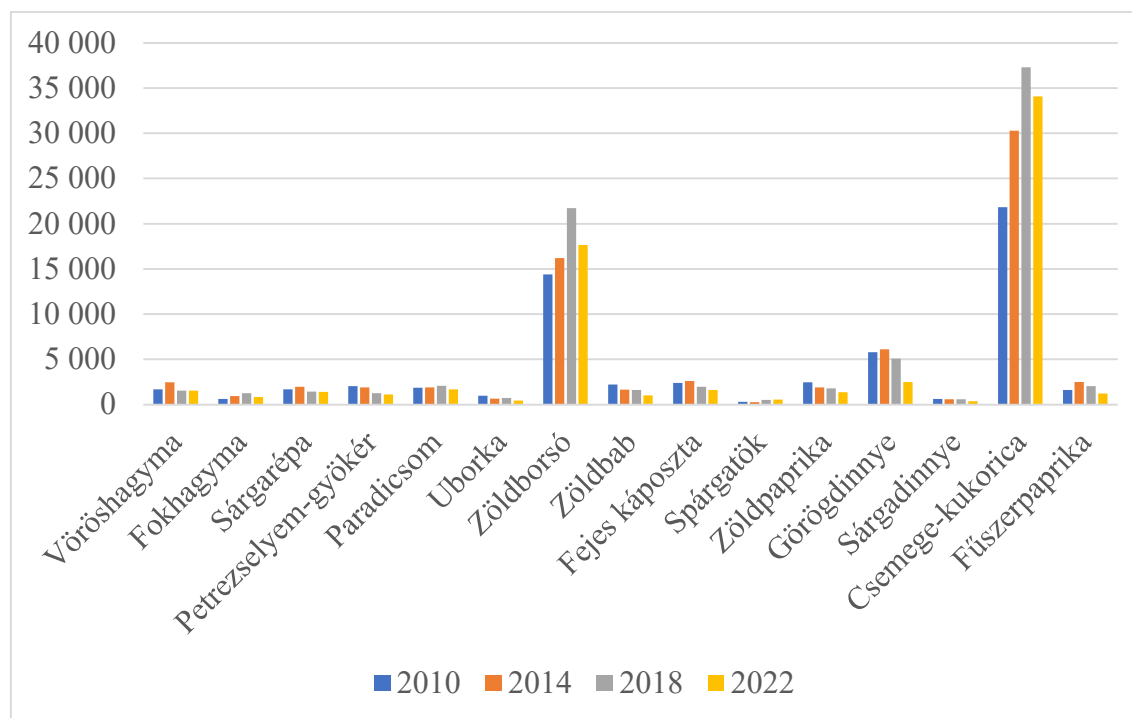
10. táblázat: Fontosabb zöldségek termése és felhasználása 2018 és 2022 között

Vizsgálati szempont	2018	2019	2020	2021	2022
A termelés jellemzői					
Betakarított terület, hektár	91 008	89 312	83 219	80 955	76 905
Bruttó termelési érték, mill. Ft					
folyó áron	179 244	203 869	193 088	208 850	254 573
összehasonlító áron	152 352	179 897	197 303	195 090	197 210
Termelői mérleg, tonna					
Betakarított összes termés	1 520 023	1 492 813	1 424 164	1 398 187	1 232 317
Vásárlás és egyéb forrás	4 584	5 114	3 124	5 720	2 456
Forrás összesen	1 524 607	1 497 927	1 427 288	1 403 907	1 234 773
Értékesítés összesen	1 393 084	1 360 147	1 303 758	1 282 481	1 138 549
Ebből:					
felvásárlónak, feldolgozónak	674 341	567 934	583 129	614 065	552 976
piacon	151 730	146 371	124 639	122 013	108 641
közvetlen export	10 630	13 802	13 660	11 707	10 544
Üzemen belüli feldolgozás és felhasználás	24 680	20 728	18 085	20 511	14 464
Fogyasztás saját termelésből	93 061	93 361	80 985	78 178	73 819
Tárolási veszteség	10 772	12 089	10 916	8 886	6 942
Készletváltozás	3 010	11 603	13 545	13 851	999
Felhasználás összesen	1 524 607	1 497 927	1 427 288	1 403 907	1 234 773
Külkereskedelem					
Behozatal					
tonna	159 275	163 692	194 310	203 954	190 809
millió Ft	38 964	48 263	57 631	61 387	64 641

Kivitel					
tonna	103 678	92 301	89 914	105 145	111 261
millió Ft	37 746	38 806	40 984	48 861	55 620

Forrás: INTERNET22 alapján saját szerkesztés

A fenti táblázat a különböző zöldségfélék helyzetét szemlélteti a termelés jellemzői, a termelői mérleg és a külkereskedelem alapján. A betakarított termésmennyiség és a betakarított hektár értékében egyértelmű csökkenés figyelhető meg a vizsgált időszakban. Ebből kifolyólag az értékesítés és a felhasználás mennyisége csökkent, míg a behozott zöldségfélék mértéke nőtt.

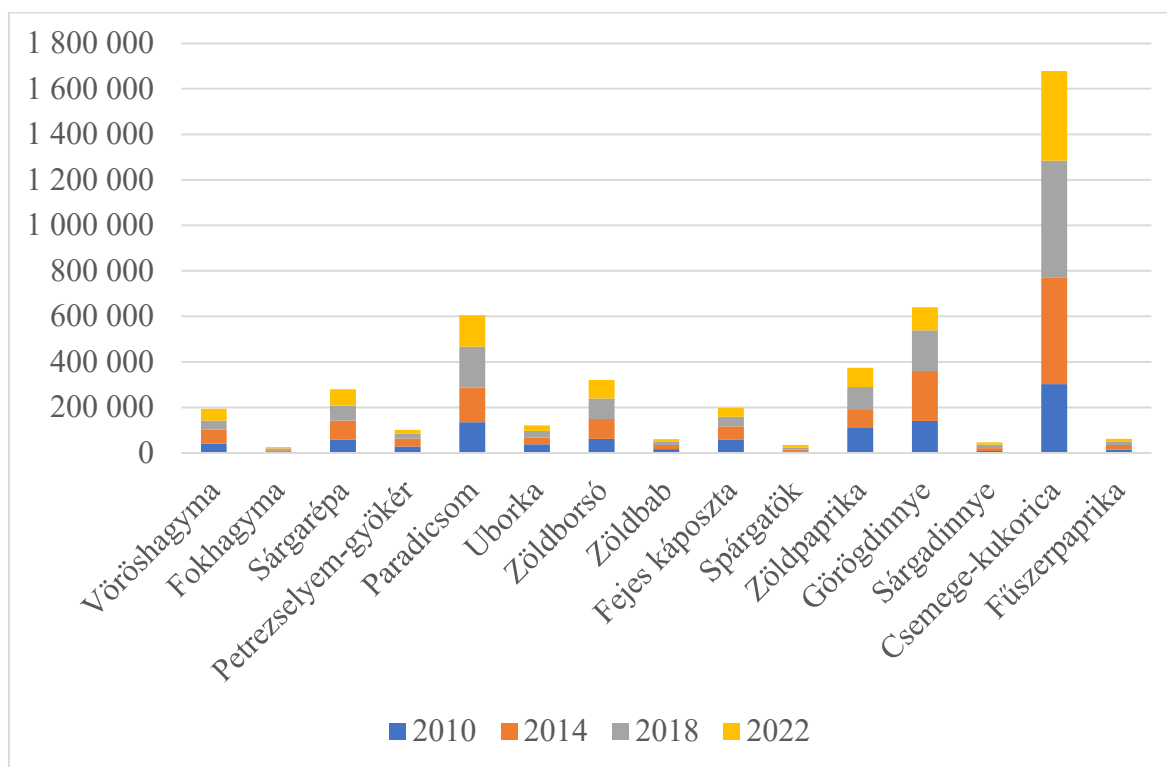

13. ábra: Fontosabb zöldségfélék betakarított területe (hektár) 2010 és 2022 között

Forrás: INTERNET23 alapján saját szerkesztés

A fenti ábra alapján megfigyelhető, hogy a legnagyobb mértékben betakarított területek csemege-kukorica által borítottak voltak minden vizsgált év tekintetében. Ezt követően beszélhetünk a zöldborsó és a görögdinnye területeinek jelentőségéről. Ez valószínűleg abból is adódhat, hogy ezek a kertészeti kultúrák jóval helyigényesebbek, mint a többi vizsgált kertészeti kultúra. Továbbá az ábra alapján elmondható az is, hogy a 2022-ben betakarított területek nagysága a legtöbb növény esetén csökkent vagy legjobban esetben

stagnált, növekedés egyik tekintetében sem realizálódott. Ezek után fontosnak tartom, hogy a fenti növényeket ne csak a hektárértékük, de a betakarított termésmennyiségük alapján is megvizsgáljam, természetesen ugyanezen időszak áttekintésével. A termésmennyiséget jelen esetben az összes hektár területértékére vetítetten vizsgálom, amely az alábbi módon alakult.

14. ábra: Fontosabb zöldségfélék termésmennyisége (tonna) 2010 és 2022 között

Forrás: INTERNET24 alapján saját szerkesztés

Látható, hogy a legnagyobb termésmennyiséggel, jelen esetben is, ahogy a termésterülettel is, a csemege-kukorica rendelkezik, ezt követi a görögdinnye és a paradicsom termelt mennyisége. Természetesen, ezeket az adatokat az is befolyásolja, hogy adott növényeknek a termése – tonnában- jóval nehezebb, mint a többi vizsgált terményé.

3.1.4. Állattenyésztés

Az állattenyésztést, mint kifejezést kétféle értelemben használhatjuk, egyrészt az állatok nemesítését, egyre tökéletesebb termelőeszközzé fejlesztését értjük rajta, másrészt az állattartást, vágóállatok és állati eredetű termékek előállítása céljából történő állattenyésztést. A mezőgazdasági termelés gyakorlatában az állattenyésztési ágazatok

elkülönítése állatfajok szerint történik, de fontos megkülönböztető lehet a termék is, ennek megfelelően az alábbi fő ágazatokat tudjuk megkülönböztetni az állattenyésztésben:

- Szarvasmarha: tejtermelés; marhahús termelés
- Sertés: sertéshús termelés
- Juh: hústermelés, tejtermelés, gyapjútermelés
- Baromfi: tojástermelés, hústermelés

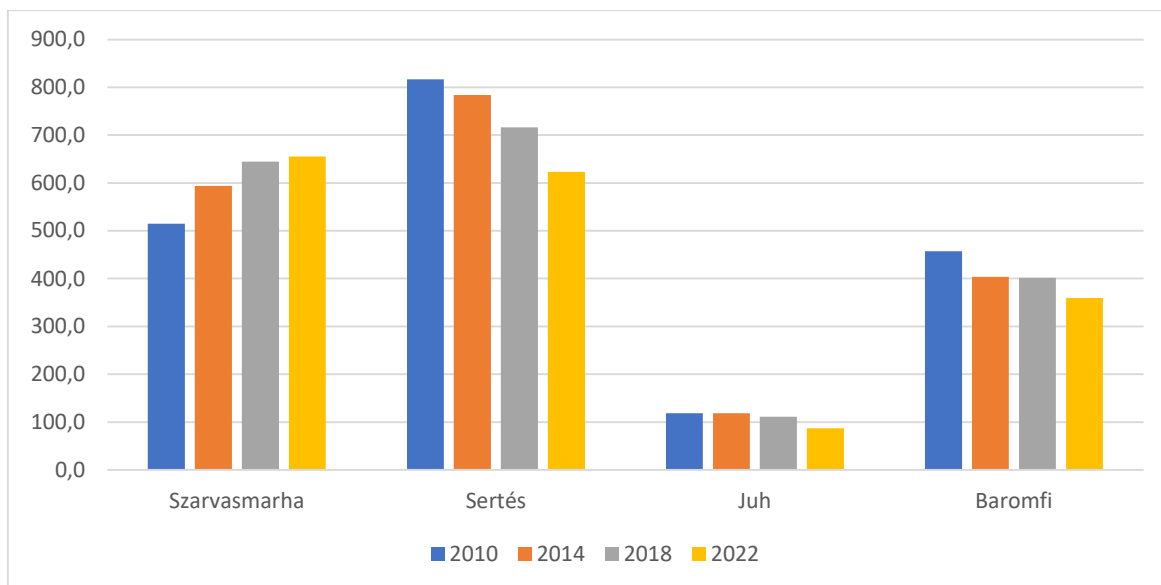
Az állattenyésztés nemzetgazdasági szerepe széleskörű, magába foglalja az élelmiszerellátásban való részvételt, a foglalkoztatást, hozzájárul, a nemzeti jövedelemhez, valamint az egész gazdaság fejlődéséhez. Elősegíti, a fenntartható fejlődést és a környezetgazdálkodást, továbbá részt vesz a vidékfejlesztés szerepkörében. (NÁBRÁDI et al, 2007) A dolgozatom folytatásaként néhány adatot szeretnék értékelni, amely az állattenyésztés kapcsolódik.

11. táblázat: Az állattartó gazdaságok száma (db) ágazatonként 2010-2020 között

Év/Ágazat	Szarvasmarhatartó gazdaságok száma	Sertéstartó gazdaságok száma	Juhtartó gazdaságok száma	Kecskestartó gazdaságok száma	Tyúktartó gazdaságok száma
2010	19 100	147 154	20 120	10 840	204 413
2013	18 118	109 443	18 638	10 000	162 458
2016	18 170	89 075	17 963	8 633	124 204
2020	16 519	48 445	15 017	5 211	76 961

forrás: INTERNET12 alapján saját szerkesztés

Látható, hogy az állattartó gazdaságok száma az elmúlt tíz évben jelentős mértékben lecsökkent. Ez legnagyobb mértékben a tyúktartó gazdaságok esetében definiálható, de a sertéstartó gazdaságok számában is nagymértékű különbségeket vélek felfedezni.

15. ábra: Állatállomány változás 2010-2022 között (ezer darab)

forrás: INTERNET15 alapján saját szerkesztés

A tizenötös számú ábra adataiból kiindulva megállapítható, hogy az állatállomány nagyságokban bekövetkező változások is a baromfi és a sertés esetén voltak a legnagyobbak, így a gazdaságok csökkenése arányos az állomány nagyságok alakulásával. A juh esetében kevésbé szembetűnő a változás, ám ez az ágazat amúgy sem rendelkezett nagy volumenű állomány nagysággal. Mindezekkel szemben, a szarvasmarha tenyésztés hatalmas emelkedést konstataált az elmúlt bő tíz évben. Mivel az állattenyésztés jelentős érdeképviselettel bír az élelmiszertermelésben, érdekességgént, szeretném bemutatni a lakosság húsfogyasztását.

12. táblázat: Lakosság húsfogyasztásának alakulása Magyarországon és az Európai Unióban

	Magyarország	EU
Húsféle	61,8 (64,4) kg/fő	81 kg/fő
ebből:		
sertés	27 kg/fő	41 kg/fő
marha	4,4 kg/fő	19 kg/fő
baromfi	26,8 kg/fő	21 kg/fő
egyéb	3,6 kg/fő	
hal	2,8 kg/fő	

forrás: INTERNET16 alapján saját szerkesztés

Korábban a sertéshús fogyasztás volt a legkiemelkedőbb, mára a baromfihús a húsfogyasztásunk kb. 50 %-át teszi ki. Továbbá állati eredetű élelmiszereink közé tartozik a tej és a tojás, amelyek egy főre jutó fogyasztása éves szinten 152 kg/fő és 14,9 kg/fő. Végül pedig ehhez kapcsolódóan szeretném bemutatni az állati termékek import és export mérlegét.

13. táblázat: Import-export egyenleg az állati eredetű termékek arányában

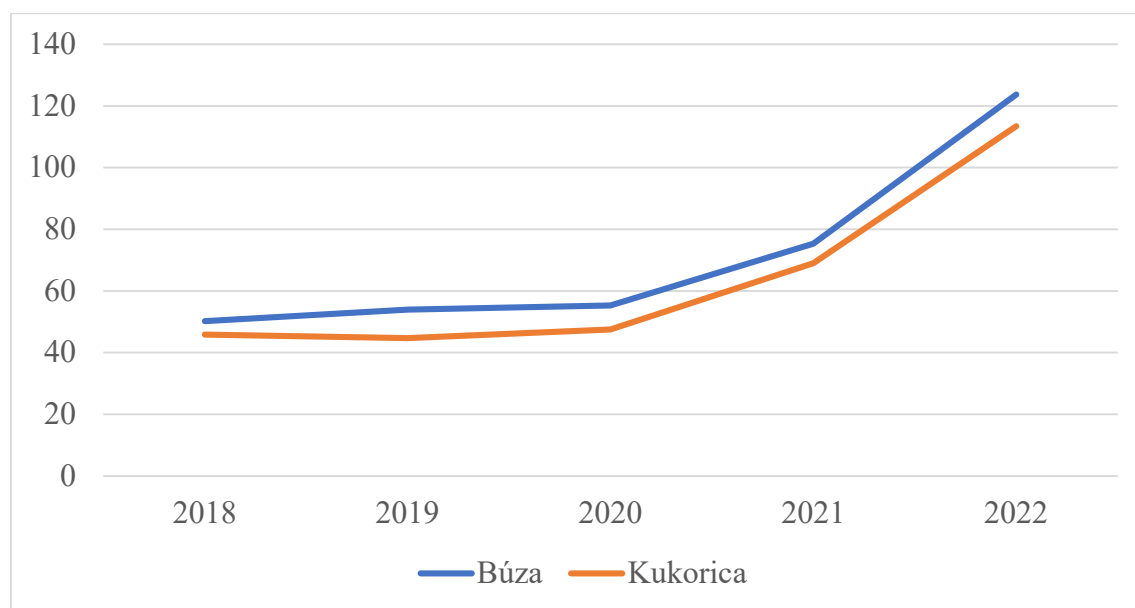
		Állati eredetű termékek	Összes export-importból az állati termék
Összes export	2772,5 M USD	976,2 M USD	35,2%
Összes import	1199 M USD	188,6 M USD	15,7%
Egyenleg	1573 M USD	787,6 M USD	50%

forrás: INTERNET17 alapján saját szerkesztés

Látható, hogy az összes import 15,7%-át fedezik az állati eredetű termékek, azaz, az összes külföldről származó termékünk 15,7%-a állati eredetű, azonban a környező országok piacára 35,2%-ban juttatjuk el a hazai termékeinket. Ez pozitív kicsengésű, hiszen ezek alapján hazánk nagymértékben önellátó az állati termékek piacát illetően.

3.1.5. Termelői és ráfordítási ár

A következőkben a főbb termelői és ráfordítási árakat szeretném ismertetni, hiszen ahhoz, hogy egy gazdaság vagy ágazat költségvetéséről és helyzetéről egyértelműen behatárolható információt szerezzünk fontos ezen adatok összefüggéseinek vizsgálata. Elsőként a búza és a kukorica átlagárát vizsgáltam.

16. ábra: A búza és kukorica átlagárának változásai 2018 és 2022 között (ezer forint/tonna)

forrás: INTERNET18 alapján saját szerkesztés

Megfigyelhető, hogy a búza és a kukorica esetében is jelentősen megnőtt a termelői ár. 2018 óta kezdetben enyhe áremelkedés volt látható, ezt követően 2020-ban a Covid19 járvány következtében nagymértékű áremelkedés volt megfigyelhető. Jelenlegi tapasztalataim szerint 2023-ban ez az érték nagymértékben visszaesett az ukrán háború következtében, azonban erről konkrét szám adatok még nem állnak rendelkezésemre. Az alábbiakban a búza termelési költségeit és ráfordítási költségeit szeretném ismertetni.

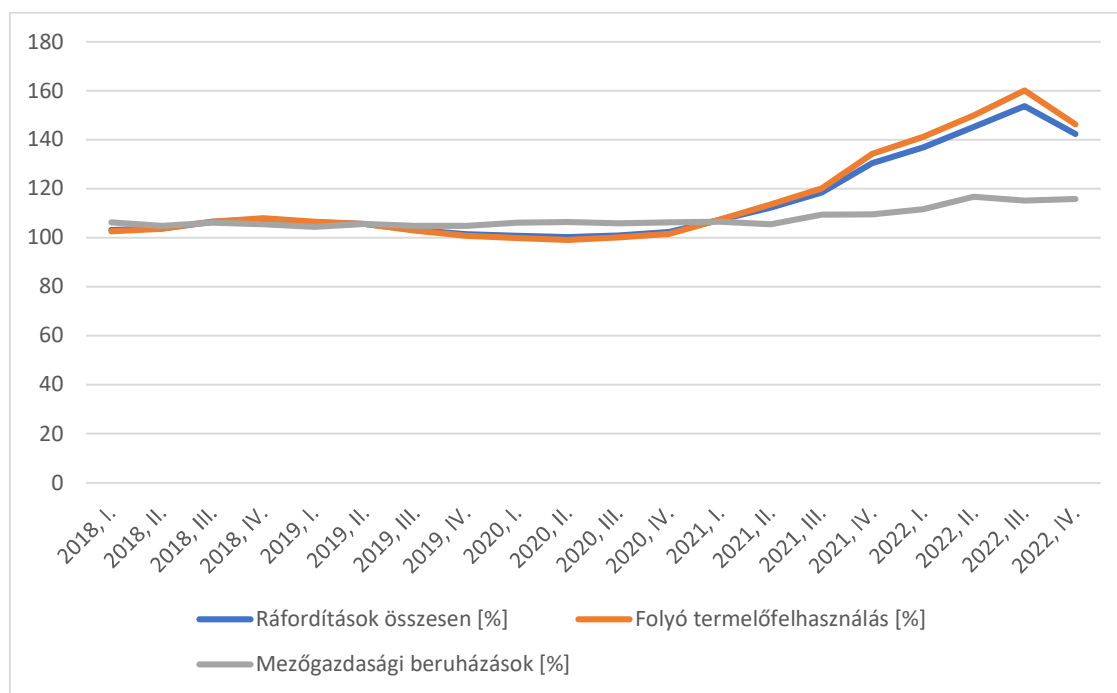
14. táblázat: A búza termelési és ráfordítási költségei (2014-2016)

Megnevezés	Mértékegység	2014	2015	2016
Termelési költség	HUF/ha	218 793	227466	239705
Átlaghozam	tonna/ha	5,16	5,59	5,91
Önköltség	HUF/tonna	41944	40070	39995
Értékesítési ár	HUF/tonna	47756	48231	41258
Támogatások nélküli fajlagos jövedelem	HUF/tonna	5812	8161	1263
Támogatásokkal egybevett ágazati eredmény	HUF/ha	108970	110183	72457
100 forint termelési költségre jutó ágazati eredmény	HUF	49,8	48,44	30,23

forrás: SZILI V. -SZLOVÁK S. 2018: alapján saját szerkesztés

Látható, hogy a búza termelési költségének hektárra vetített ára jelentősen megnőtt 2014 és 2016 között. Ennek ellenére az átlaghozamban nem történt jelentős mértékű változás. Az állati termékek közül a vágósertés és a vágócsirke tekintetében az önköltség és az értékesítési ár is csökkent. A búza költségeinek alakulásában jelentős mértékben az egyéb költségek vannak, majd ezt követően a gép- és a műtrágya költségek bírnak nagy szereppel.

Végül pedig a növénytermesztéshez kapcsolódóan is szeretnék ismertetni néhány mezőgazdasági ráfordítási árat, hiszen a termelői árak növekedése nem eredményezi egyértelműen az árbevétel növekedését. A gazdaság akkor könyvelhető el sikeresnek, hogyha adott termelésein profitot tud szerezni, minél nagyobb a profit értéke annál nagyobb lesz a jövedelme az adott tevékenységnek. Azonban ahhoz, hogy ezeket a költségeket tisztán és egyértelműen elemezni tudjuk, a ráfordítási árakat is szükséges megvizsgálnunk. A termelői árak és a ráfordítási árak, vagyis önköltségek különbözete eredményezi az adott termék profitjának értékét.

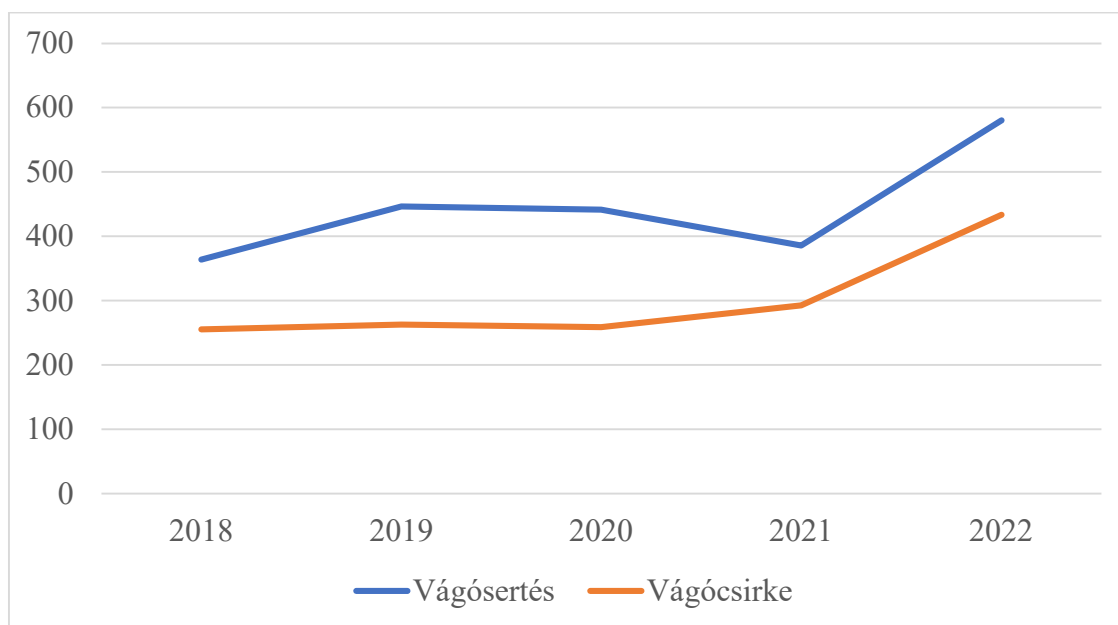

17. ábra: A műtrágyára vonatkozó ráfordítások, beruházások és termelői felhasználások aránya 2018 és 2022 között. (%)

forrás: INTERNET18 alapján saját szerkesztés

A vizsgálat során mindig az előző év azonos időszaka jelenti a 100%-ot. A műtrágyák ráfordítási ára jelentősen megnőtt 2022-ben. 2023-ra talán mérséklődni fognak, de pontos

adatok még erről sincsenek. A ráfordítási árak több mindentől is függenek, például a műtrágya esetében bevonható az előállítási költségek növekedése. Amint növekednek az előállítási költségek az adott termékek ára is növekedik. Az állati eredetű termékek közül a vágócsirke és a vágósertés termelői árát szeretném vizsgálni.

18. ábra: A vágósertés és a vágócsirke termelési értékének változása 2018 és 2022 között (forint/kg)

forrás: INTERNET18 alapján saját szerkesztés

A vágócsirke és a vágósertés esetében nem beszélhetünk egyértelmű árnövekedésről. A vágósertés ára 2018 és 2019 között emelkedett, azonban 2021-ben csökkent. Ezt követően újra emelkedés volt megfigyelhető. Ezzel szemben a vágócsirke termelői ára 2018-2021 között stagnált, csak minimális emelkedés és csökkenés volt érvényben, viszont 2022-re jelentős mértékben megnövekedett az ára. A vágócsirke árát befolyásolta a madárinfluenza, hiszen az értéke lecsökkent azonban a ráfordítási költsége jóval nagyobb lett.

Összességében elmondható, hogy a termelői és ráfordítási ár növekedése egymással kapcsolatban áll. Több tényező befolyásolja ezen árak alakulását. A megnövekedett előállítási költségek, megnövekedett termékárakat idéznek elő, azonban ezek a termékek legtöbb esetben elengedhetetlenek ahhoz, hogy a termelés minősége pozitív legyen. Ennek következményeképp azonban a termelőnek is szükséges emelni az értékesítési árain, hiszen ezen lépés nélkül a tevékenységéből nem származna bevétele. Amint ő megemeli a

termékeinek az árait, a piaci árak is megemelkednek. Ennek ellenére azonban nem állítható egyértelműen az, hogy ő nagyobb profitra tesz szert, egyszerűen csak a megemelkedett költségek miatt szükséges az árait növelni.

3.2. A mezőgazdaság, mint nemzetgazdasági szektor

Az agrártermelés fogalmába tartozik minden olyan tevékenység, amely a termőföld ésszerű hasznosításával mezőgazdasági és erdőgazdasági nyersanyagokkal termel és azok feldolgozásával élelmiszeripari és elsődleges faipari termékeket állít elő. Ezt vizsgálhatjuk szűkebb és tágabb értelemben is.

- Szűkebb értelemben: A mezőgazdasági termelést és az élelmiszer-feldolgozást együtt nevezik élelmiszer-gazdaságnak. Az agrártermelés kategóriájába a mezőgazdasági termelést soroljuk.
- Tágabb értelemben: Az élelmiszer forgalmat is az élelmiszer-gazdasághoz kapcsolják. A mezőgazdaság több, mint nyersanyagtermelés, hiszen a mezőgazdaság az élelmiszertermelés folyamatában félkész termékeket, illetve kész, végső felhasználású terméket is előállít.

Annak ellenére, hogy a mezőgazdaság szerepe a nemzetgazdaságban csökken, amely betudható a társadalmi-gazdasági fejlődésnek – a jelentősége nem megkérdőjelezhető. A mezőgazdaság szerepe nem csak a gazdasági területen jelentkezik, jelentősége van politikai, szociológiai és társadalmi vonatkozásokban is. Ezeket a felismeréseket, fontos figyelembe vennünk, azonban ennek ellenére, nem tulajdoníthatunk neki egyértelmű húzószerepet a nemzetgazdaságban. Fontos azonban leszögezni, hogy az agrárgazdaság és az agrobusiness ma már sokkal nagyobb szerepvállalással van jelen a nemzetgazdaságban. De mi is a különbség? Mind tudjuk, hogy a mezőgazdaság a gazdasági növények termesztésével (növénytermesztés), állatok tenyésztésével (állattenyésztés) foglalkozó ágazat mezőgazdasági szolgáltatás. Tágabb értelemben ide sorolják az erdőgazdálkodást és a halászatot is. Ezzel szemben, az agrárgazdaság nem csak a mezőgazdaságot és az ehhez kapcsolódó erdészeti és halászati tevékenységeket foglalja magában, hanem kitér egészen az élelmiszer-feldolgozás kérdésköréig. Ezen túlmenően pedig, az agrobusiness, a mezőgazdaság, élelmiszeripar, input-előállítás, élelmiszer-kereskedelem, terciér szektor agrárgazdasággal kapcsolódó részei (bank, biztosítás). Az élelmiszer-gazdaságot a hozzá kapcsolódó ellátó iparágakkal együtt a szakirodalom agrár-ipari komplexumnak

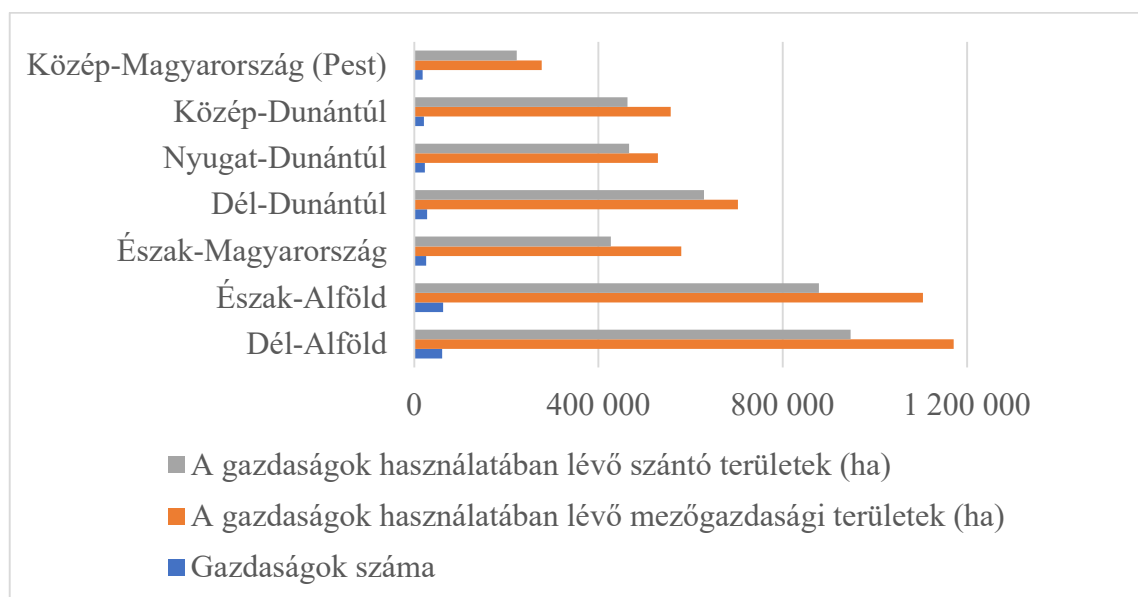
(agrobusiness) vagy röviden agrárkomplexumnak nevezi. Ez a fogalom a mezőgazdaságot és az azzal kapcsolatban álló valamennyi gazdasági ágat összefoglalja. Nemcsak a beszállító iparágak (műtrágyagyártás, takarmány-előállítás, mezőgazdasági gépipar, növényvédőszer-gyártás, mezőgazdaság, mint vevő) tartoznak a körébe, hanem a mezőgazdasági termékeket értékesítő gazdaság is, valamint sok megmunkáló- és feldolgozóüzem az élelmezési ágazatból is. Emellett ide sorolható az élelmiszer-kereskedelem és a vendéglátóipar egyes területei is.

3.3. Területi specializáció

A következőben a mezőgazdaság területi specializációját szeretném ismertetni. A területi specializáció segít abban, hogy az adott országok, területek közti differenciákat vizsgáljuk. Ugyanazon szektorban, termelési ágban való elhelyezkedését képesek vagyunk elemezni. Esetemben a mezőgazdaság területi specializációját szeretném elvégezni Magyarország vonatkozásában.

3.3.1. Gazdaságok területi specializációja

Elsőként a gazdaságok alakulását, valamint az általuk használt területek nagyságát szeretném vizsgálni.

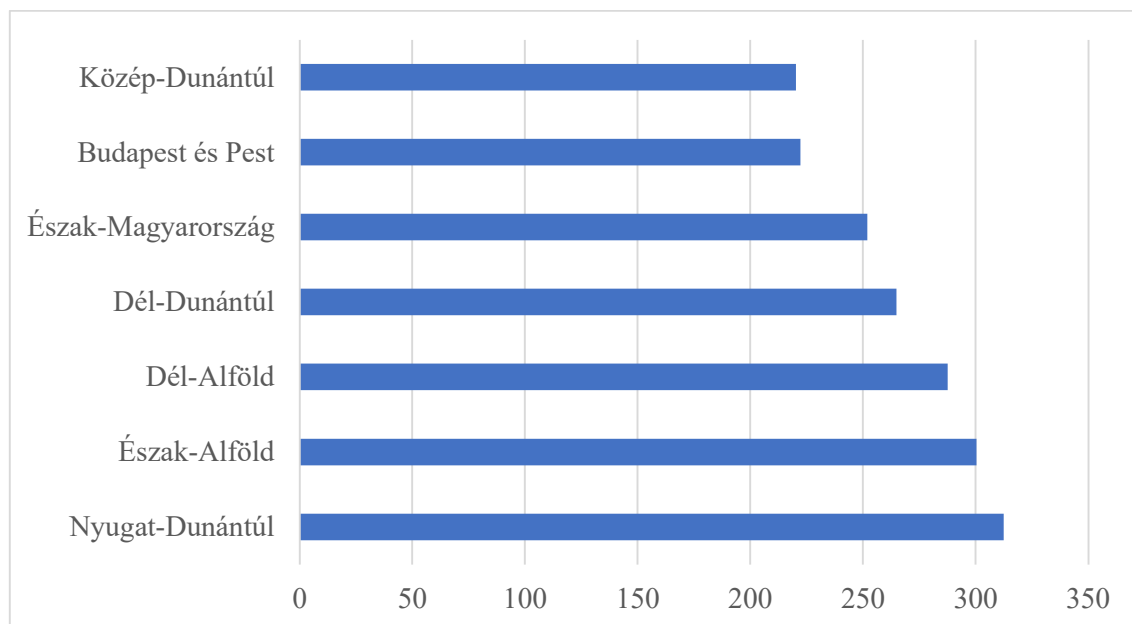

19. ábra: Regionális helyzet a gazdaságokról (2020)

forrás: INTERNET10 alapján saját szerkesztés

Látható, hogy a gazdaságok száma az Alföldi régiókra összpontosul, nem hiába, hiszen a mezőgazdasági területek hektárértéke is ezen a területek a legmagasabb. A legkisebb mértékben a Közép-Magyarországi területeken folytatnak mezőgazdasági termelést. Ebben a régióban elsősorban az ipar szerepe jelentős. A dunántúli régiók esetében a gazdaságok száma és a mezőgazdasági területek adottságai nagyjából azonos módon alakul.

Ezzel szemben a 2021-es termelékenységi mutató, amely az egy hektár mezőgazdasági területre jutó bruttó hozzáadott értéket szemlélteti, a Nyugat-Dunántúl régiójában volt a legmagasabb és csak azt követi a többi Alföldi régió. Észak- és Dél-Alföld, valamint Nyugat-Dunántúl regionális értékei az országos átlag felett helyezkednek el.

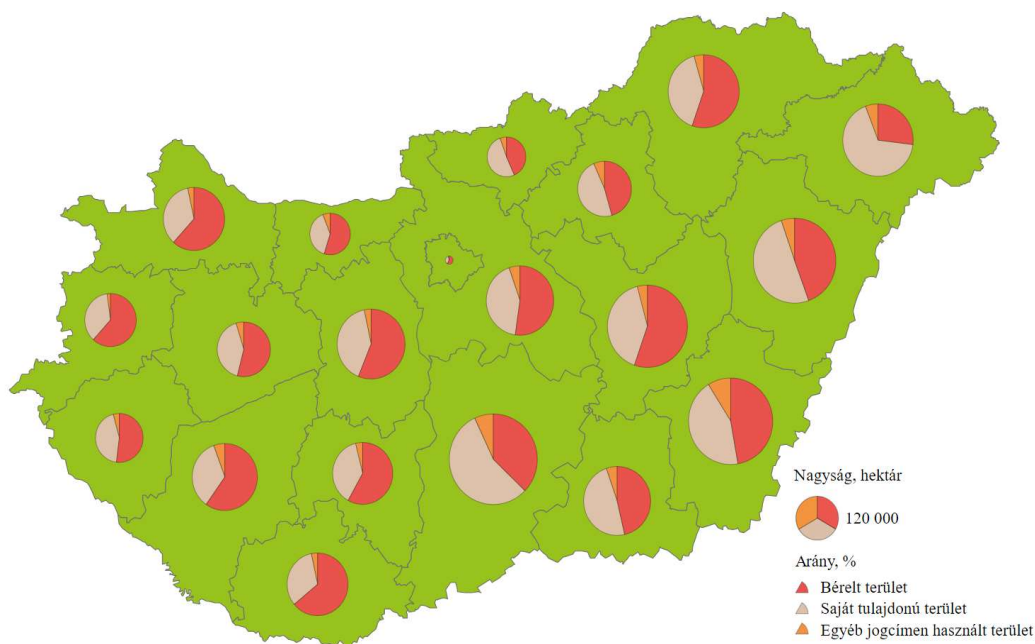

20. ábra: Mezőgazdaság termelékenysége régióként (ezer forint/hektár) 2021-ben

forrás: INTERNET19 alapján saját szerkesztés

3.3.2. A termőföldárak és bérleti díjak területi specializációja

Ahhoz, hogy a termőföldárakat megfelelően tudjam elemezni, fontosnak tartom, a területek megoszlásának ismertetését, aszerint, hogy az milyen tulajdoni formában van. Ezt az alábbi ábra kiválóan szemlélteti.

21. ábra: Magyarország területi megoszlása földhasználati kategóriák szerint, 2022.

forrás: INTERNET20

A dunántúli régiókban a bérelt területek aránya nagyobb, ez amiatt alakulhatott így, mert ezekben a régiókban magas a szántóföld aránya az egyéb gyümölcs és zöldségtermesztési területekhez mérten. Ezzel szemben az Alföldön és az ország dél-keleti régiójában inkább a saját tulajdon jellemző. A legnagyobb saját tulajdonú terület arány Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében van. A termőföld átlagárak és bérleti díjak, az alábbiak szerint alakultak.

15. táblázat: Földárak és bérleti díjak alakulása regionként 2016 és 2022 között (Forint/hektár)

Területi egység neve	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Földvételi átlagárak							
Pest	1 280 900	1 257 400	1 170 400	1 334 100	1 431 600	1 551 700	1 857 800
Közép-Dunántúl	1 331 400	1 329 000	1 469 000	1 504 800	1 668 000	1 779 500	2 024 500
Nyugat-Dunántúl	1 512 200	1 317 300	1 426 700	1 503 800	1 644 500	1 807 600	1 877 400
Dél-Dunántúl	1 296 200	1 407 300	1 597 600	1 640 100	1 759 800	1 911 300	2 172 000
Észak-Magyarország	867 700	925 100	944 900	1 028 800	1 128 700	1 275 800	1 459 400
Észak-Alföld	1 275 500	1 362 900	1 564 100	1 672 900	1 886 000	1 977 700	2 132 300
Dél-Alföld	1 396 200	1 530 400	1 695 900	1 831 000	1 916 700	2 100 000	2 263 300
Bérleti díjak							
Pest	38 500	39 000	40 500	42 600	46 500	55 100	61 700
Közép-Magyarország	38 600	38 800	40 500	42 500	46 500	55 000	61 500
Közép-Dunántúl	45 800	48 600	52 800	55 100	61 200	69 500	78 900
Nyugat-Dunántúl	45 300	47 100	49 200	52 700	56 500	63 300	74 000

Dél-Dunántúl	57 900	61 600	65 500	70 100	75 400	82 500	90 300
Észak-Magyarország	36 100	36 800	40 400	43 600	46 500	54 800	65 400
Észak-Alföld	51 300	55 300	59 100	64 000	68 700	77 600	83 400
Dél-Alföld	55 100	58 800	62 100	68 400	71 900	81 700	91 500

forrás: INTERNET21 alapján saját szerkesztés

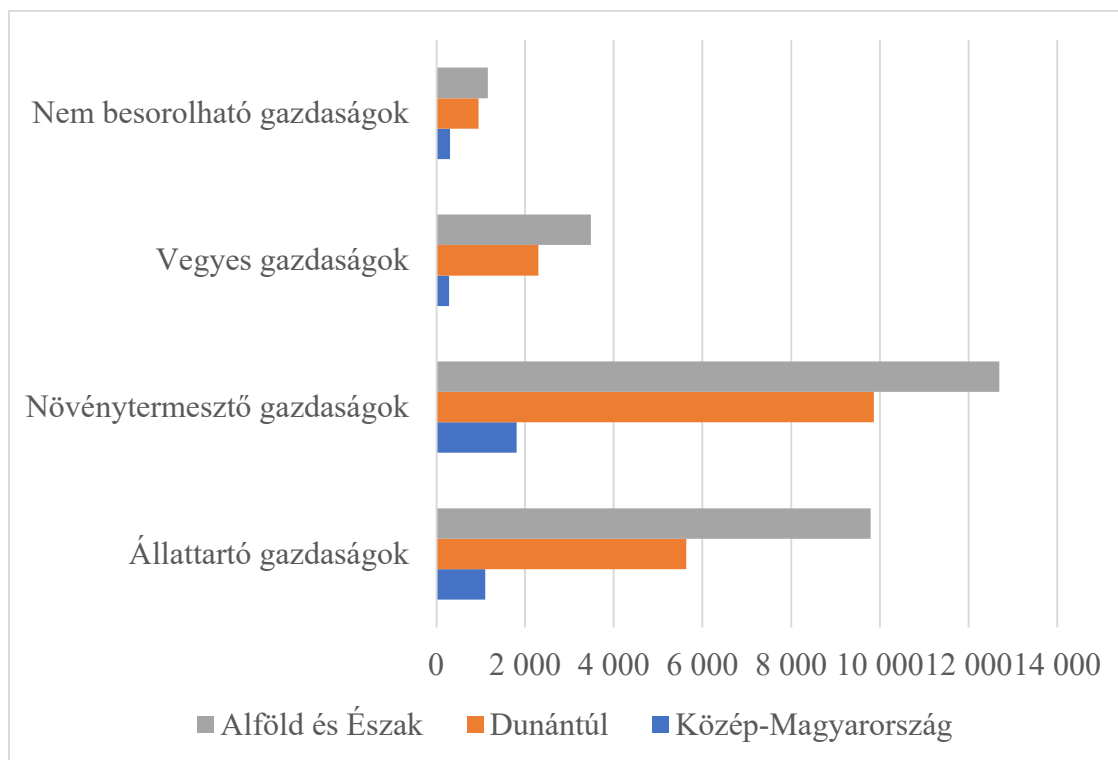
Látható, hogy jelentős regionális eltérések nincsenek a föld vételárának alakulásában. Talán Észak-Magyarország van kicsit elmaradottabb helyzetben a többi régióval szemben. 2022-ben a legmagasabb árak Dél-Alföld területein voltak láthatóak, de ez nem meglepő, hiszen, az előző ábra elemzése során kiderült, hogy ezen a területen rendelkeznek a legnagyobb sajáttulajdonnal a gazdák. Míg a bérelt területek a Dunántúlra jellemzők, nézzük meg, hogy is alakulnak a bérleti díjak ezeken a területeken. Az adatok azt mutatják, hogy ennek ellenére sem nagyobbak a bérleti díjak. A legmagasabb bérleti díj 2022-ben a Dél-Alföldön és Nyugat-Dunántúlon volt jellemző. A Pest vármegyei területeken és Közép-Magyarországon jelentősen alacsonyabbak a díjak, de ez abból is adódik, hogy kisebb jelentőséggel bír a mezőgazdasági termelés.

A dolgozatomban ezen részében, fontosnak tartom, hogy szót ejtsek a 2023 tavaszán bekövetkező változásokról. Jelentősen elszálltak a termőföld árak, nem rendelkeznek sem alsó sem felső korláttal ezek az értékek. Sok fiatal kerül nehéz helyzetbe, hiszen nincs megfelelő mennyiségű tőkéje a földvásárláshoz. Ennek elkerülése érdekében a Nemzeti Agrárgazdasági Kamra egy termőföld kalkulátort vezetett be, ahol településekre és művelési ágakra vonatkozóan szerepelnek a termőföld árak, továbbá az ettől való tényleges eltérés 10%-ban maximalizálódott. Ez azonban nem várt kudarccokat eredményezett, így nagyjából 2-3 hónapot követően meg is szüntették ezt a szabályozási eljárást.

Azért nem zárult sikeresen ez az eljárás, mert települések, városok szintjén került meghatározásra, és nem vette figyelembe azt, hogy adott területek eltérő termelési tulajdonsággal, esetleg infrastruktúrában megnyilvánuló különbségekkel rendelkeznek. Most azonban, annak érdekében, hogy a fiatal vagy kezdő gazdákat földterülethez engedjék, bevezetésre került az a törvény, hogy az első 10 hektárt a gazdálkodók kifüggesztés nélkül meg tudják szerezni, elkerülve ezzel a kifüggesztés kötelezettségét.

3.3.3. A termelési szerkezet területi specializációja

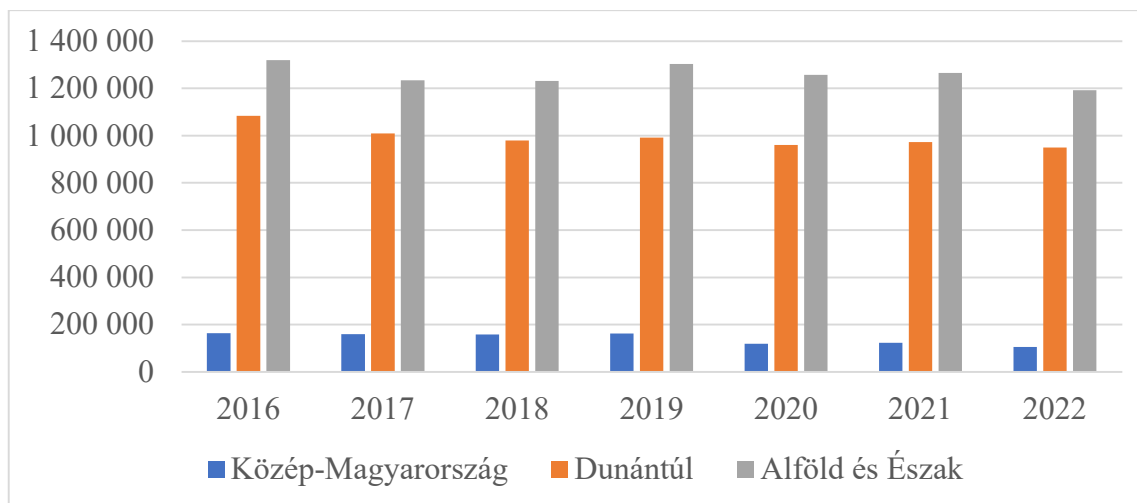
Végül pedig a termelési szerkezet területi specializációját szeretném ismertetni. Az alábbi diagramm bemutatja, hogy az egyes nagyrégiók között milyen megoszlásban foglalkoznak az állattenyésztéssel, növénytermesztéssel, vegyes gazdálkodással és hányan folytatnak nem besorolható gazdálkodási formát.

22. ábra: Gazdaságok megoszlása nagyrégióként, 2020-ban (darab)

forrás: INTERNET10 alapján saját szerkesztés

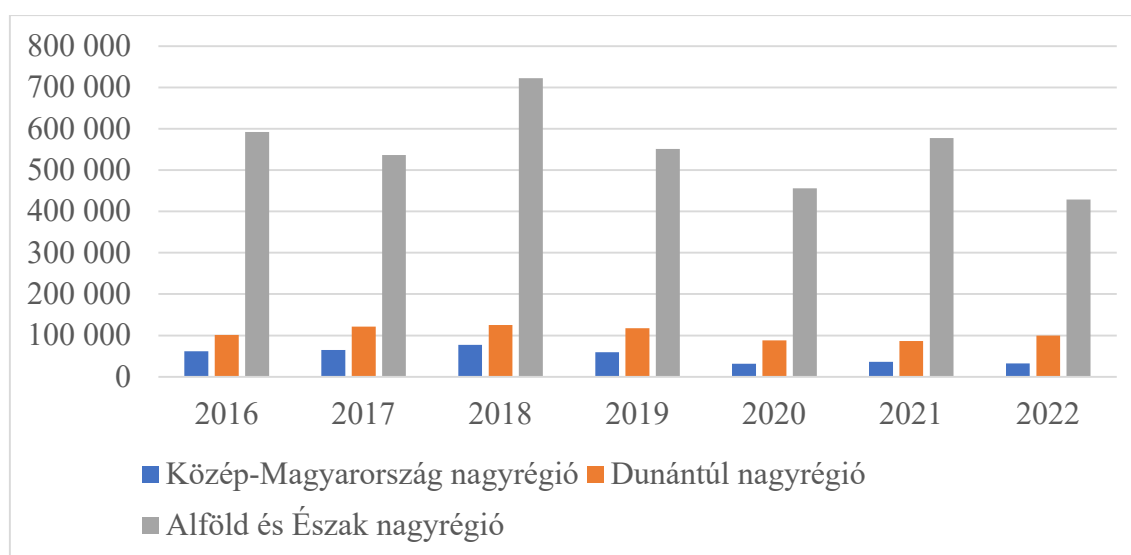
Legtöbben minden régióban a növénytermesztéssel foglalkoznak, ezt követi az állattenyésztés és végül a vegyes gazdálkodási forma. Mindegyik termelési típus vonatkozásában az Alföldi és északi régiók esetében beszélhetünk a legnagyobb arányról. Ezt követően a Dunántúl bír jelentős szereppel, majd legvégül Közép-Magyarország. A gabonafélék termesztése a nagyrégiókban az alábbi, huszonhármas számú diagramm szerint alakul.

23. ábra: A gabonafélék termesztésének alakulása nagyrégióként 2016 és 2022 között, betakarított terület, hektár értékben

forrás: INTERNET10 alapján saját szerkesztés

A gabonanövények jelentősége az Alföldi és északi területeken a legjellemzőbb. Lemaradva, de hasonló mértékben a Dunántúlon is jelentős szereppel bír. A Közép-Magyarországi régióban elmaradott a gabonafélék termesztése. Ez összefüggésben van azzal, hogy a mezőgazdasági termőterületek, valamint a növénytermesztő gazdaságok jelentős hányada mely régiókban van jelen. A termelés alakulásában a vizsgált időszakokban nagymértékű ingadozások nem figyelhetők meg. A gyümölcstermesztés az alábbi módon alakul a három nagyrégió tekintetében.

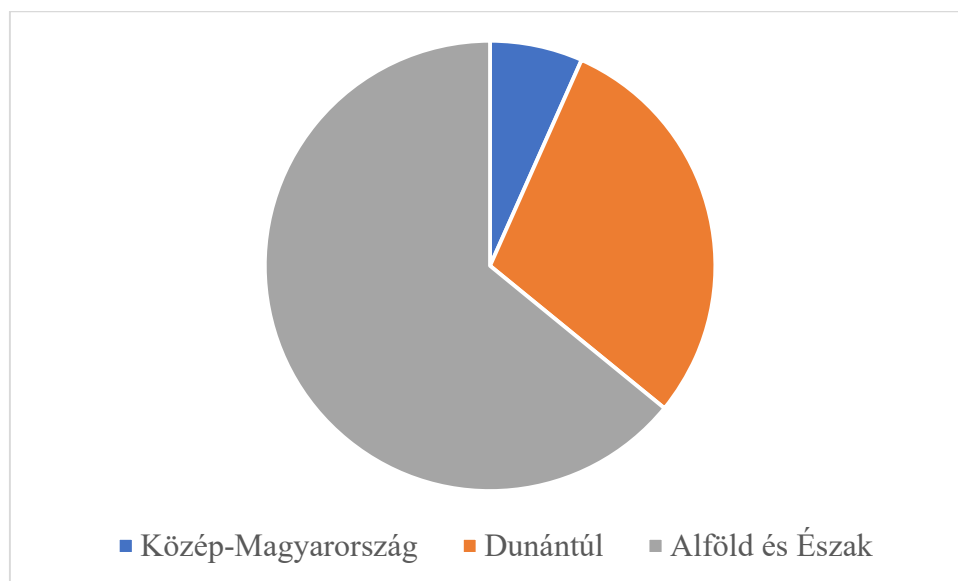

242. ábra: Gyümölcstermesztés alakulása 2016 és 2022 között(tonna)

forrás: INTERNET22 alapján saját szerkesztés

Látható, hogy a gyümölcsstermesztés kiemelkedően magas az Alföldi és északi nagyrégióban. Közép-Magyarország és a Dunántúl régiói jelentősen el van maradva, ami a nem kedvező termelési környezetnek tudható be. Megfigyelhető, hogy a termelés az Alföldi és északi régiókban jelentősen ingadozó, a vizsgált időszakon belül 2018-ban a legmagasabb. Ezzel ellentétben a másik két nagyrégió területén a termelés annak ellenére, hogy alacsony átlagot mutat, elsősorban állandósult, csak kisebb ingadozások voltak megfigyelhetők.

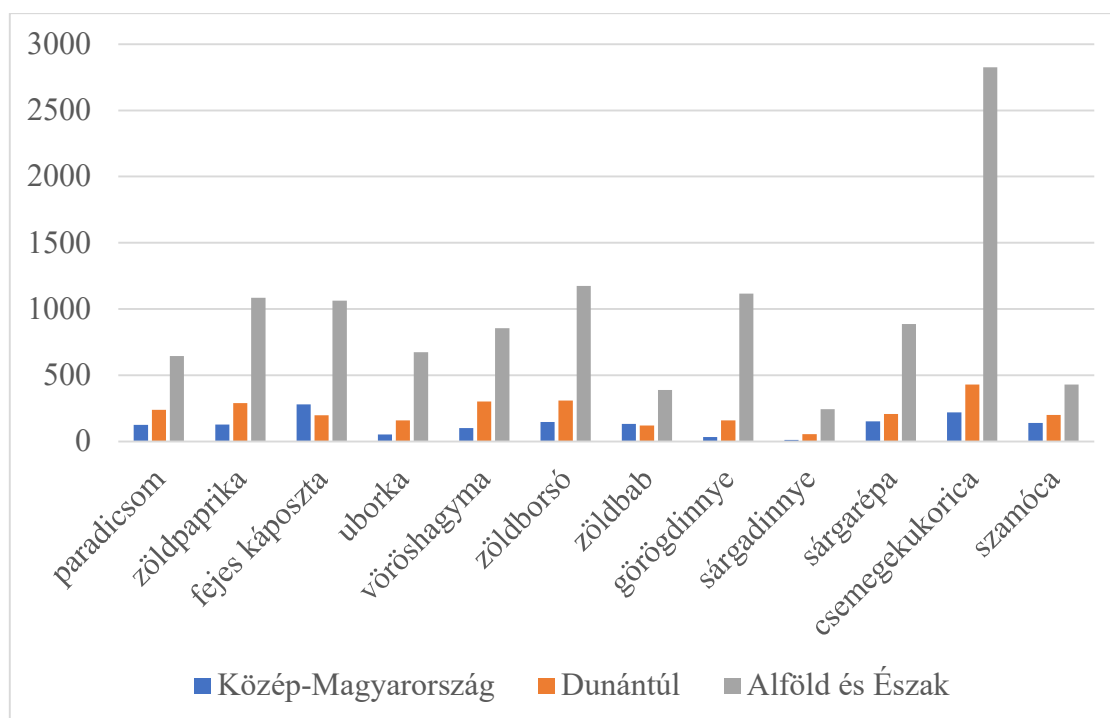
Az állattartó gazdaságok jelentősége az Alföld és az északi régiókra specializálódik ugyanúgy, ahogy a növénytermesztés is. Az állattartó gazdaságok több mint 50%-a ebben a nagyrégióban van. Ez adódhat a megfelelő természeti tényezők meglétéből. Az eredményeket mutatja az alábbi, tizenhatodik ábra is, ahol az állattartó gazdaságok számát szemléltetem nagyrégiók megoszlása szerint.

253. ábra: Az állattenyésztő gazdaságok területi megoszlása 2022-ben (darab)

forrás: INTERNET10 alapján saját szerkesztés

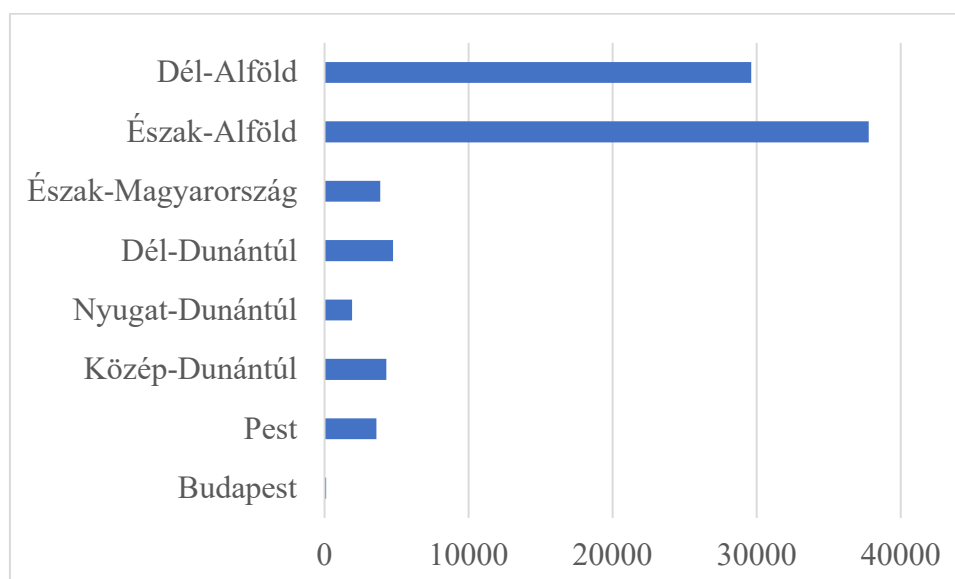
Ezekon kívül fontosnak tartom elvégezni a zöldségfélék területi specializációjának elemzését is. Vajon itt is fölényeskedik az Alföld és az észak, ahol a fent vizsgált többi ágazat tekintetében is? Elsőként a zöldségfélékkel foglalkozó gazdaságokat szeretném bemutatni, amelyek esetében a regionális megoszlás az alábbi diagramon figyelhető meg.

26. ábra: A zöldségfélék és a szamóca termelésével foglalkozó gazdaságok száma régióként, 2020 alapján (darab)

Forrás: INTERNET10 alapján saját szerkesztés

Látható az ábrán, hogy a zöldségfélék esetében is az Alföldi és északi régióban foglalkoznak a legtöbb a termesztéssel. Legtöbben a csemegekukoricával, legkisebb mértékben a zöldbabbal. A többi régióban nagyjából egyenlő mértékben foglalkoznak az eltérő növényekkel.

27. ábra: Zöldségfélék és szamóca vetésterületének nagysága régióként 2020

Forrás: INTERNET10 alapján saját szerkesztés

A vetésterületek esetében, ahogy a szántóföldi kultúráknál is látható volt, a legnagyobb hektár értékről az Észak-Alföldi és Dél-Alföldi régiókban beszélhetünk. Budapest esetében minimális a vetésterület nagysága. A többi régió esetében nagyjából azonos hektáron folytatnak zöldségtermesztést.

3.3.4. Következtetések és javaslatok

A vizsgálat során kiemelt figyelmet fordítottam a területi specializációra alapozott elemzés elvégzésére. Ez lehetőséget biztosított arra, hogy a területek közt fennálló különbséget statisztikai adatokkal elemezni tudjam, ahogy az a szakdolgozatom célja is volt. Így az általam feltett kérdésekre választ, állításokra megerősítést kaptam. Kíváncsi voltam, hogy valóban nagymértékű differencia figyelhető-e meg Magyarország termelési szerkezetében a területek specializációja alapján, valamint, hogy az Alföld és az észak tényleg fejlettebb-e, mint a többi régió? Személyes célom volt továbbá, hogy elsősorban a szántóföldi növénytermesztés területi megoszlása alapján elemezzem és ismerjem meg a régiókat.

A vizsgálat során azt a következtetést tudtam levonni, hogy a mezőgazdaság elsősorban az Alföld területére specializálódik. Az általam vizsgált tényezők természetesen összefüggésben vannak, olyan tekintetben, hogy a termőtalajok mennyisége és minősége befolyásolja a hektáronkénti termés mennyiséget. Az alföldi vármegyékben sokkal jellemzőbb a saját tulajdonú földterületek megléte, mint a dunántúli területeken, ahol elsősorban a bérelt föld a gyakoribb tulajdonforma. A termőföldárak és a bérleti árak jelentős mértékben megemelkedtek az elmúlt 6 évben. Az árak értékének területi eltéréseiben nagymértékű differencia nem figyelhető meg, nagyjából azonos áron vannak a területek hektárértékei. A gazdaságok megoszlását tekintve a növénytermesztő gazdaságok száma magasabb az állattenyésztőkkel szemben, ezek szintén az alföldi területekre összpontosulnak. A termelési tényezőket tekintve a gyümölcs-, zöldség-, és gabonafélék alapján is az alföldi termelés a mérvadó.

Összességében azt a következtetést tudtam levonni, amire a szakirodalmak és cikkek is gyakran felhívják a figyelmet, hogy az alföldi megyék termelése valóban nagyobb volumenű, mint a többi régióé. Ezt követi a Dunántúl és Közép-Magyarország. Ezen régiók technológiai és a területi adottságai jóval szélesebb körű termelést tesznek lehetővé. Bizonyos szempontból úgy gondolom, hogy ez egyenlőtlenséget eredményez hazánk mezőgazdaságában, azonban ez a területi adottságokból adódó eltérő lehetőségek miatt nem

is biztos, hogy kifejezett problémát jelent. Más szempontból pedig, az a véleményem, hogy azok a területek, ahol az iparra épülő lehetőségek nagyobbak, célszerűbb arra koncentrálni, mintsem a mezőgazdaságba erőt, időt és pénzt fektetni. Mindent összegezve az eltéréseknek vannak pozitív és negatív eredményei is. Kérdés az, hogy milyen eszközökkel próbáljuk az erőforrásokat felhasználni úgy, hogy az mindenki számára kedvező legyen.

Elsősorban úgy gondolom, hogy a megfelelő változások kialakításához, fontos lenne feltárni azokat a célokat, amelyeket el szeretnénk érni. Mérlegelni kell, vajon mi éri meg jobban. Ezt két oldalról tudjuk megközelíteni. Egyik megközelítés, hogy csökkenthetjük a meglévő egyenlőtlenséget azáltal, hogy az elmaradottabb régiókra nagyobb hangsúlyt fektetünk kutatási, fejlesztési és finanszírozási szempontból, vagy a másik megközelítés, hogy a meglévő egyenlőtlenséget tovább fokozzuk úgy, hogy a pozitív termelésű régiók kapacitását teljes mértékben kihasználjuk, maximalizáljuk. Természetesen mindkettőnek van előnye és hátránya is, hiszen az egyenlőtlenségek csökkentésével nem biztos, hogy sikerül a meglévő termelési lehetőségek teljes mértékű kihasználása. Ha a meglévőt fejlesztjük, feltehetően sokkal nagyobb mértékben leszünk képesek az adottságokat kihasználni, de kérdés, hogy tényleg tudunk-e többet termelni annál, mintha a meglévő egyenlőtlenségek mellett csak közepes intenzitással termelünk? Az egyik felvetett lehetőség esetében, mi szerint régióként és adottságokként eltérő támogatási rendszert kellene kialakítani, a cél a termelési környezet adottságainak egy szintre hozatala lenne. Természetesen ez nehéz, hiszen a természeti erőforrások megváltoztatásának kivitelezése szinte lehetetlen, így csak abból eredő eltérések mérséklésére vagyunk képesek mesterséges úton. Nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a természeti adottságok vizsgálatára és az azokban rejlő lehetőségekre, így azok fejlesztésére megfelelő megoldásokat lehetne biztosítani. Abban az esetben, ha nem lehetséges a többi régiót fejleszteni, inkább azon régiókra kellene összpontosítani, ahol a termelés megfelelő és a szükséges termelési tényezőt, mint például munkaerőt, a többi régióból kell biztosítani, így a termelést az adott régiókban maximalizálni tudnánk és a mezőgazdasági munkaerő is célszerűbben kerülne felhasználásra.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az elmúlt évszázadok, évezredek során a mezőgazdaság jelentős változásokon ment keresztül. Kezdetben a vadászat, zsákmányolás és gyűjtögetés biztosította a megélhetést a népesség számára, amely megalapozta a mezőgazdaság kialakulását. Láthattuk, hogy miként változtak a mezőgazdasághoz kapcsolódó termelési módszerek, miként érte el a jelenlegi formáját a mezőgazdaság és a kezdeti kőből faragott eszközöket hogyan váltotta le nagymértékben a technológia. A nagyüzemi mezőgazdasági termelésnek mára alapfeltétele lett a gépesítés alkalmazása, a versenyképesség megőrzése érdekében. Felmerült az is, hogy a gyakorlati tudás mellett, milyen nagy jelentőséggel bír az elméleti oktatás, amely már a középkorban nagy hangsúlyt kapott. Kijelenthető, hogy az ipari és mezőgazdasági forradalmak olyan új eljárásokat eredményeztek a mezőgazdaságban, amelyek pozitív hatással voltak nemcsak a mezőgazdasági termelésre, de a hozzá kapcsolódó életszínvonalra és környezeti tényezőkre is.

A keresztezésekkel és nemesítésekkel számos új, máig is tenyésztett, kiemelt jelentőséggel bíró fajtát hoztak létre őseink. Erre bizonyos szempontból negatív tényezőként is tekinthetünk, hiszen ez esetben nem feltétlenül valósul meg a környezeti tényezők legideálisabb kihasználása. A növekedő népességszám, az egyre nagyobb igények milyen változásokat eredményeztek. Jelentősen megnőtt a termelés minden tekintetben, a természetes termékek mellett mára már fontosabb szerepet kap a feldolgozott termékek felhasználása. A gazdaságok száma annak ellenére, hogy kezdetben jelentősen megemelkedett, mára már inkább csökkenő tendenciát mutat. A mezőgazdasági termeléssel kapcsolatban, hogyan alakult ki a kereskedelem, amely nélkül ma már el sem tudnánk képzelni a termelést. Láthatjuk, hogy a mezőgazdasági termelés a kezdetekhez képest, ami az volt, hogy elsősorban az önellátásra és az életszínvonal növelésének érdekében termeljen, milyen fordulatként vált nemzetgazdasági tényezővé és biztosít a lakosság nagy százalékának megélhetési lehetőséget.

Láthatjuk, hogy a külkereskedelem mennyire fontos annak érdekében, hogy minden ország részesüljön a szükséges termékekből, annak ellenére, hogy egy adott ország természeti tényezői nem feltétlenül teszik lehetővé annak termesztését vagy nem tudnak megfelelő mennyiségű terméket előállítani. Esetemben a csirkehúst hoztam példának, ahol látható volt, hogy a vizsgált országok alapján nem minden esetben voltak képesek akkora mennyiségben

termelni, mint amekkorát a fogyasztói igény kielégítéséhez kellett volna. Egyre nagyobb teret nyer az agrárdigitalizáció kérdésköre, amely, habár hazánkban még kevésbé, de világszinten jelentős térhódítással bír. Számos új lehetőséget biztosítva ezzel a mezőgazdasági termelés költséghatékonyabbá tételére. A szakirodalmi rész alapján elmondható, hogy számos ok-okozati összefüggés van a mezőgazdasági termelés és az egyéb történelmi, környezeti és politikai tényezők között. Ezek az eltérések, úgy gondolom kellően megmutatkoztak az általam vizsgált statisztikai adatokban.

A távolabbról indított mezőgazdasági áttekintést követően a magyar mezőgazdaság alakulását vizsgáltam. Egyrészt történelmi szemszögből a rendszerváltástól kezdődően, az Európai Unióhoz való csatlakozásig, másrészt pedig, olyan megközelítésből, hogy annak hatását a statisztikai adatok segítségével szemléltetni tudjam. A vizsgálat során egyaránt kitértem az általános helyzetkép felmérésére, valamint a növénytermesztés, állattenyésztés és a kertészeti kultúrák helyzetére is. Emellett vizsgáltam a mezőgazdaságban felmerülő termelői és ráfordítási árakat. Összességében elmondható, hogy a magyar mezőgazdaság jelentős változásokon ment keresztül a rendszerváltástól napjainkig. Az Európai Unióhoz történő csatlakozással együtt megtörtént a Közös Agrárpolitika rendszeréhez való csatlakozás is, amely a folyamatosan változó környezetet és a technológiai fejlődéseket követve alakítja ki szabályozási rendszerét, valamint közvetett módon befolyásolja a hazai termelést. A termelési szerkezetek átalakultak, nagyobb szereppel bír a növénytermesztés, mint eddig.

A hazai szabályozási rendszerek folyamatos megújuláson mennek keresztül, annak érdekében, hogy a vidéki egyenlőtlenségek mérséklésre kerüljenek, hogy a termelés a környezeti szempontok szerint fenntartható legyen. A támogatások jelentős új lehetőségeket hoztak a mezőgazdaság számára. A magyar mezőgazdaság környezeti adottságai megfelelőek a minőségi termeléshez. A gazdasági szerkezetek átalakultak, 2010 óta jelentősen csökkent a növénytermesztő és állattenyésztő gazdaságok száma is, e kettő között is az állattenyésztés esetében figyelhető meg nagyobb mértékű csökkenés. A növénytermesztő gazdaságok elsősorban a szántóföldi növénytermesztésre, kisebb mértékben pedig az ipari feldolgozást igénylő növények termesztésére fókuszálnak. A szántóföldi növénytermesztés elsősorban a gabonanövényekre specializálódik, a két legjelentősebb növényünk a kukorica és a búza. Az egyre csökkenő számú állattenyésztő gazdaságok esetében a termelés legnagyobb mértékben a szarvasmarha tenyésztésével

történik, ezzel szemben jelentősen lecsökkent a sertés- és a baromfiállomány, amely betudható a jelentős betegségeknek, mint például a madárinfluenza és a sertéspestis. Ahogy az előző két ágazatban, úgy a kertészeti kultúrák esetében is csökkenés volt megfigyelhető. Az erre specializálódott gazdaságok, a betakarított termőterületek hektárértéke és termésátlaga és az értékesített mennyiség egyaránt csökkent. A termelői ár és az előállítási ár jelentősen megnőtt a mezőgazdaságban, ami elsősorban az importárak miatt alakulhatott így. Ennek következményeképpen az agrárrolló nyílik, ami a mezőgazdasági termelés romló helyzetét mutatja. A mezőgazdaság nemzetgazdasági szerepe fontos, de nem számít húzóágazatnak. Nagy jelentősége van azonban az agrárgazdaságnak és az agrobusinessnek, amely ágazatok nem csak magával a közvetlen termeléssel foglalkoznak, sokkal inkább közvetett módon vesznek részt a mezőgazdasági szektorban intézkedéseik által.

Ezt követően a saját kutatásaim során a mezőgazdaság regionális különbségeit vizsgáltam. Ezeket a vizsgálatokat elsőként a NUTS rendszer adta, nagyrégió és regionális szintű behatárolás alapján végeztem el. A regionális elemzések megválaszolták azon kérdéseket, valamint megerősítették azon állításokat, amelyeket a bevezető fejezetemben említettem. Megfigyelhettem például, hogy egyértelműen az Alföld és Magyarország északi területei bírnak a legnagyobb jelentőséggel hazánk mezőgazdasági termelésében, ezt követi csak a Dunántúl szerepvállalása. A Közép-Magyarországi nagyrégió jelentős elmaradottságot mutat, azonban ez abból adódik, hogy ezeken a területeken, sokkal nagyobb jelentőségű az ipar szerepe, mint bárhol máshol az országban. A regionális különbségek ellenére is minden esetben a szántóföldi növénytermesztés a legjelentősebb, a gyümölcs- és zöldségtermesztés, inkább az Alföldre jellemző. A földárak és bérleti díjak mindenhol egyaránt megemelkedtek, azonban Közép-Magyarországon az árak jóval alacsonyabbak, mint az ország más nagy régióiban.

Javaslatot tettem, olyan eljárásokra, amelyek a régiók közti különbségek mérséklésére biztosítanak lehetőséget. Ezeket a javaslatokat két fő szempont alapján végeztem el. Elsőként felvázoltam egy olyan helyzetet, ahol a meglévő egyensúlytalanságok mérséklésére törekszünk, másodikként pedig, inkább egy mezőgazdasági egyensúlytalanságot erősítettem fel, mint lehetséges megoldás. Bízom abban, hogy ezek a javaslatok kellően elgondolkodtatják az olvasót, hogy vajon szükség van-e arra, hogy az a bizonyos mérleg mindig egyensúlyban legyen, vagy esetleg az a jó, ami most van. Nem minden esetben kell a környezet sajátosságait mesterséges úton módosítani.

A hazai szántóföldi termesztés sajátosságai elsősorban három fő tényezőből erednek. Kiemelten fontos az időzítés, a környezeti tényezők figyelembevétele és a termelési ciklus követése. Továbbá a jelen kor technológiai fejlődése megköveteli azt, hogy a technológiai fejlődéséhez alkalmazkodjunk és képesek legyünk vele mi is együtt fejlődni. Ezek azért is fontosak, mert a jelenlegi követelményrendszereknek való megfelelési kritériumok erre ösztönzik a hazai termelőket, például alternáló kasza és a forgatás nélküli talajművelés alkalmazására hiszen ezek hiányában nem tudunk megfelelően és nyereségesen termelni. További kíváncsisággal tölt el az, hogy vajon milyen irányba fog eltolódni a mezőgazdasági termelés a jövőt illetően.

Végezetül elmondható, hogy a mezőgazdaság jelentős változásokon ment keresztül. Az elmúlt évezredek minden apró mozzanata hozzájárult ahhoz, hogy a jelenlegi formája működőképes legyen. A kérdés az, hogy a jövőben miként tudjuk a meglévő adottságokat kihasználni és a technológiai modernizáció adta lehetőségeket kiaknázni. Bízom abban, hogy a megfelelő szakmai hozzáértés által, egy olyan mezőgazdaságot tudunk kialakítani és fenntartani, amely az utókor számára is egy élvezhető szektor lesz, valamint a környezetvédelmi eljárások képesek lesznek olyan mértékben pozitív irányba billenteni az eddigi hanyatlásokat, hogy az elősegítse a mezőgazdaság, a természet és az emberiség jövőjét.

IRODALMI FORRÁSOK

1. Agrárközgazdasági Intézet.: (2020) Agrárpiaci Jelentések, Baromfi. Budapest, NAIK Agrárgazdasági Kutatóintézet. 19: 3-19 p
2. ÁLDÁSSY A.:(1900): A Pallas Nagy Lexikona I-XVII. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság-Révai Testvérek. 16722 p.
3. BALÓ GY. – LIPOVECZ I.: (1989) Tények könyve '89. Debrecen, Alföldi Nyomda. 852 p.
4. DÖMÖTÖR J.: (2005): Gazdálkodási és szervezési ismeretek. Budapest, FVM Képzési és Szaktanácsadási Intézet. 202 p.
5. HORVÁTH J. – KOMAREK L.: (2016) A világ mezőgazdaságának fejlődési tendenciái. Hódmezővásárhely, Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Kar. 272 P.
6. IVICZ M.: (2004): A magyar mezőgazdaság a XX. századi helyzetének elemzése különös tekintettel a kisbirtokokra. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsésztudományi Kar Történettudományi Doktori Iskola Gazdaságtörténeti Műhely. 208 p.
7. JÁMBOR A. – MIZIK T.: (2014): Bevezetés a Közös Agrárpolitikába. Budapest, Akadémiai Kiadó Zrt. 276 p.
8. KAPRONCZAI I.: (2003): A magyar agrárgazdaság a rendszerváltástól az Európai Unióig. Budapest, Szaktudás Kiadó Ház Zrt., 148 p.
9. KAPRONCZAI I.: (2011): A magyar agrárgazdaság az EU-csatlakozástól napjainkig. Budapest, Szaktudás Kiadó Ház Zrt., 199 p.
10. LACZKA É.: (2007): A magyar mezőgazdaság az EU-csatlakozás körüli években, 2000-2005. Statisztikai Szemle. 85:5-20.
11. MÁRIÁS L.: (2021): Hungary: No country of ordinary men. Where does the EU money go? Belgium, The Greens/EFA in the European Parliament. 84 p.
12. NÁBRÁDI A. et al.: (2007): Üzemtan II. Debrecen, Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar. 363 p.
13. PETE N.: (2000): A magyar mezőgazdaság és az Európai Unió. Budapest, Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma. 23p.
14. ROBERTS M.: (1992) Európa története 1789-1914. Budapest, Akadémiai Kiadó. 361 p.

15. SUTUS I.: (2006): Mezőgazdasági vállalkozások könyvvizsgálatának speciális feladatai. Magyar Könyvvizsgálói Kamara Ágazati Módszertani Füzetek. 136 p.
16. SZILI V. -SZLOVÁK S.:(2018): A főbb mezőgazdasági ágazatok költség- és jövedelem helyzete. Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet. 127 p.
17. VALKÓ G.:(2020) A magyar mezőgazdaság elmúlt száz éve a statisztika tükrében. Statisztikai Szemle. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal. 98 (6). p. 719-744.

Internetes források:

INTERNET1: Központi Statisztikai Hivatal:

https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tag00001.html

Letöltés ideje: 2023.11.10.

INTERNET2: Központi Statisztikai Hivatal:

https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tag00020.html

Letöltés ideje: 2023.11.10.

INTERNET3: Központi Statisztikai Hivatal:

https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tag00102.html

Letöltés ideje: 2023.11.10

INTERNET4: Központi Statisztikai Hivatal:

https://www.ksh.hu/stadat_files/mez/hu/mez0095.html

Letöltés ideje: 2023.11.10

INTERNET5: Központi Statisztikai Hivatal:

https://www.ksh.hu/stadat_files/mez/hu/mez0096.html

Letöltés ideje: 2023.11.10

INTERNET6: Központi Statisztikai Hivatal:

https://www.ksh.hu/stadat_files/mez/hu/mez0102.html

Letöltés ideje: 2023.11.10

INTERNET7: Központi Statisztikai Hivatal:

https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/ac2020/agrardigitalizacio/index.html#aprecziseszkzkelte_rjedtsgehaznkbanalacsonyszint

Letöltés ideje: 2023.11.10

INTERNET8: Központi Statisztikai Hivatal:

<https://www.ksh.hu/docs/hun/agarar/html/fogalomtar.html>

Letöltés ideje: 2023.10.27.

INTERNET9: Erdei B.: A magyar mezőgazdaság adottságai, lehetőségei.

https://prezi.com/kobjc_fcsh6n/a-magyar-mezogazdasag-adottsagai-fejlodesenek-lehetosegei/

Letöltés ideje: 2023.10.27.

INTERNET10: Központi Statisztikai Hivatal:

<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/ac2020/ac2020.xlsx>

Letöltés ideje: 2023.10.28.

INTERNET11: Központi Statisztikai Hivatal:

https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/ac2020/foldtulajdon_foldberlet/index.html

Letöltés ideje: 2023.10.28

INTERNET12: Központi Statisztikai Hivatal:

www.ksh.hu/docs/hun/xftp/ac2020/ac2020.xlsx

Letöltés ideje: 2023.10.28

INTERNET13: Központi Statisztikai Hivatal: <https://www.ksh.hu/a9009c81-9770-4866-b767-4d69b39668f9>

Letöltés: 2023.10.28.

INTERNET14: Központi Statisztikai Hivatal:

https://www.ksh.hu/stadat_files/mez/hu/mez0012.html

Letöltés ideje: 2023.10.28.

INTERNET15: Központi Statisztikai Hivatal:

https://www.ksh.hu/stadat_files/mez/hu/mez0117.html

Letöltés ideje: 2023.10.28.

INTERNET16: Központi Statisztikai Hivatal:

https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc023a.html

Letöltés ideje: 2023.10.23.

INTERNET17: Központi Statisztikai Hivatal:

<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/kul/kul2109.html>

Letöltés ideje: 2023.11.11.

INTERNET18: Központi Statisztikai Hivatal:

<https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/mezogazdasagi-termeloi-es-raforditasi-arak-2022/index.html>

Letöltés ideje: 2023.10.28

INTERNET19: Központi Statisztikai Hivatal: <https://ksh.hu/176c477c-1002-44a2-b9c2-643df9d7aad3>

Letöltés ideje: 2023.10.25.

INTERNET20: Központi Statisztikai Hivatal:

<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/mgfoldarak/2019/index.html>

Letöltés ideje: 2023.10.28.

INTERNET21: Központi Statisztikai Hivatal:

https://www.ksh.hu/stadat_files/mez/hu/mez0069.html

Letöltés ideje: 2023.10.28.

INTERNET22: Központi Statisztikai Hivatal:

https://www.ksh.hu/stadat_files/mez/hu/mez0086.html

Letöltés ideje: 2023.10.28.

INTERNET23: Központi Statisztikai Hivatal

https://www.ksh.hu/stadat_files/mez/hu/mez0024.html

Letöltés ideje: 2023.11.07.

INTERNET24: Központi Statisztikai Hivatal

https://www.ksh.hu/stadat_files/mez/hu/mez0013.html

Letöltés ideje: 2023.11.06.

INTERNET25: Központi Statisztikai Hivatal

https://www.ksh.hu/stadat_files/mez/hu/mez0016.html

Letöltés ideje: 2023.11.07.

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: Az egy mezőgazdasági foglalkoztatottra jutó mezőgazdasági terület (%) 2008-ban.....	14
2. ábra: A mezőgazdasági kibocsátás alapján az EU 28 országában (millió euró) 2007 és 2018 között	14
3. ábra: A gabona termésmennyisége 2000 és 2021 között, ezer tonna.....	17
4. ábra: A sertésállomány alakulása 2000 és 2021 között, ezer darabban mérve.....	17
5. ábra: A világ csirkehústermelése 2021-ben (ezer tonna)	18
6. ábra: A világ csirkehúsfogyasztása 2021-ben (ezer tonna).....	18
7. ábra: Az agrárexport aránya a teljes exportból (%) 2008-ban	19
8. ábra: Az agrárexport és agrárimport egyenlege 2008-ban, milliárd euró alapján	20
9. ábra: A precíziós eszközök elterjedésének aránya hazánkban (%) 2020-ban	21
10. ábra: A hazai mezőgazdaság 2010 és 2020 közötti termelési típusonként történő megoszlása (darab/	31
11. ábra: Szántóföldi vetésterületek megoszlása 2020 és 2022 között (%)	35
12. ábra: Fontosabb szántóföldi növények betakarított területe 2020 és 2022 között (ezer hektár)	36
13. ábra: Fontosabb zöldségfélék betakarított területe (hektár) 2010 és 2022 között.....	38
14. ábra: Fontosabb zöldségfélék termésmennyisége (tonna) 2010 és 2022 között	39
15. ábra: Állatállomány változás 2010-2022 között (ezer darab)	41
16. ábra: A búza és kukorica átlagárának változásai 2018 és 2022 között (ezer forint/tonna)	43
17. ábra: A műtrágyára vonatkozó ráfordítások, beruházások és termelői felhasználások aránya 2018 és 2022 között. (%).....	44
18. ábra: A vágósertés és a vágócsirke termelési értékének változása 2018 és 2022 között (forint/kg)	45
19. ábra: Regionális helyzet a gazdaságokról (2020)	47
20. ábra: Mezőgazdaság termelékenység régióként (ezer forint/hektár) 20121-ben.....	48
21. ábra: Magyarország területi megoszlása földhasználati kategóriák szerint, 2022.	49
22. ábra: Gazdaságok megoszlása nagyrégióként, 2020-ban (darab)	51
23. ábra: A gabonafélék termesztésének alakulása nagyrégióként 2016 és 2022 között, betakarított terület, hektár értékben	52
244. ábra: Gyümölcsstermesztés alakulása 2016 és 2022 között(tonna).....	53
255. ábra: Az állattenyésztő gazdaságok területi megoszlása 2022-ben (darab)	54
26. ábra: A zöldségfélék és a szamóca termelésével foglalkozó gazdaságok száma régióként, 2020 alapján (darab)	54
27. ábra: Zöldségfélék és szamóca vetésterületének nagysága régióként 2020.....	55

TÁBLÁZATJEGYZÉK

1.táblázat: A mezőgazdaságban dolgozók száma 1970 és 1987 között (millió fő).....	8
2.táblázat: A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottak %-ában. (1965 – 1987)	9
3.táblázat: A megművelhető földterület aránya az összes terület arányában (1975-1986)	10
4.táblázat: Gazdaságok száma 2005 és 2013 között (ezer db)	12
5.táblázat: A mezőgazdasági munkaerő alakulása (ÉME-éves munkaerő egységben) 2005 és 2013 között...	13
6.táblázat: A mezőgazdasági termelés volumenének alakulása (2000-2020) az előző évhez képest (%)	15
7. táblázat: A magyar termelők várható támogatása az EU átlagos támogatási keretösszegéhez viszonyítva (%) 2004-2013 között	27
8. táblázat: A Közös Agrárpolitika rendszere által biztosított keretösszeg 2004 és 2019 között	28
9. táblázat: Használt mezőgazdasági területek nagysága (hektár) és a használó gazdaságok száma (db) 2010- 2020 között	34
10. táblázat: Fontosabb zöldségek termése és felhasználása 2018 és 2022 között	36
11. táblázat: Az állattartó gazdaságok száma (db) ágazatonként 2010-2020 között	40
12. táblázat: Lakosság húsfogyasztásának alakulása Magyarországon és az Európai Unióban	41
13. táblázat: Import-export egyenleg az állati eredetű termékek arányában	42
14. táblázat: A búza termelési és ráfordítási költségei (2014-2016)	43
15. táblázat: Földárak és bérleti díjak alakulása regionként 2016 és 2022 között (Forint/hektár)	49

MELLÉKLETEK

Tartalmi kivonat (absztrakt)

Az elmúlt évszázadok, évezredek során a mezőgazdaság jelentős változásokon ment keresztül. Kezdetben a vadászat, zsákmányolás és gyűjtögetés biztosította a megélhetést a népesség számára, amely megalapozta a mezőgazdaság kialakulását. Láthattuk, hogy miként változtak a mezőgazdasághoz kapcsolódó termelési módszerek, miként érte el a jelenlegi formáját a mezőgazdaság és a kezdeti kőből faragott eszközöket hogyan váltotta le nagymértékben a technológia. A nagyüzemi mezőgazdasági termelésnek mára alapfeltétele lett a gépesítés alkalmazása, a versenyképesség megőrzése érdekében. Felmerült az is, hogy a gyakorlati tudás mellett, milyen nagy jelentőséggel bír az elméleti oktatás, amely már a középkorban nagy hangsúlyt kapott. Kijelenthető, hogy az ipari és mezőgazdasági forradalmak olyan új eljárásokat eredményeztek a mezőgazdaságban, amelyek pozitív hatással voltak nemcsak a mezőgazdasági termelésre, de a hozzá kapcsolódó életszínvonalra és környezeti tényezőkre is. A keresztezésekkel és nemesítésekkel számos új, máig is tenyésztett, kiemelt jelentőséggel bíró fajtát hoztak létre őseink. Erre bizonyos szempontból negatív tényezőként is tekinthetünk, hiszen ez esetben nem feltétlenül valósul meg a környezeti tényezők legideálisabb kihasználása. A növekedő népességszám, az egyre nagyobb igények milyen változásokat eredményeztek. Jelentősen megnőtt a termelés minden tekintetben, a természetes termékek mellett mára már fontosabb szerepet kap a feldolgozott termékek felhasználása. A gazdaságok száma annak ellenére, hogy kezdetben jelentősen megemelkedett, mára már inkább csökkenő tendenciát mutat. A mezőgazdasági termeléssel kapcsolatban, hogyan alakult ki a kereskedelem, amely nélkül ma már el sem tudnánk képzelni a termelést.

Láthatjuk, hogy a mezőgazdasági termelés a kezdetekhez képest, ami az volt, hogy elsősorban az önellátásra és az életszínvonal növelésének érdekében termeljen, milyen fordulatként vált nemzetgazdasági tényezővé és biztosít a lakosság nagy százalékának megélhetési lehetőséget. Láthatjuk, hogy a külkereskedelem mennyire fontos annak érdekében, hogy minden ország részesüljön a szükséges termékekből, annak ellenére, hogy egy adott ország természeti tényezői nem feltétlenül teszik lehetővé annak termesztését vagy nem tudnak megfelelő mennyiségű terméket előállítani. Esetemben a csirkehúst hoztam példának, ahol látható volt, hogy a vizsgált országok alapján nem minden esetben voltak képesek akkora mennyiségben termelni, mint amekkorát a fogyasztói igény kielégítéséhez kellett volna. Egyre nagyobb teret nyer az agrárdigitalizáció kérdésköre, amely, habár

hazánkban még kevésbé, de világszinten jelentős térhódítással bír. Számos új lehetőséget biztosítva ezzel a mezőgazdasági termelés költséghatékonyabbá tételére. A szakirodalmi rész alapján elmondható, hogy számos ok-okozati összefüggés van a mezőgazdasági termelés és az egyéb történelmi, környezeti és politikai tényezők között. Ezek az eltérések, úgy gondolom kellően megmutatkoztak az általam vizsgált statisztikai adatokban.

A távolabbról indított mezőgazdasági áttekintést követően a magyar mezőgazdaság alakulását vizsgáltam. Egyrészt történelmi szemszögből a rendszerváltástól kezdődően, az Európai Unióhoz való csatlakozásig, másrészt pedig, olyan megközelítésből, hogy annak hatását a statisztikai adatok segítségével szemléltetni tudjam. A vizsgálat során egyaránt kitértem az általános helyzetkép felmérésére, valamint a növénytermesztés, állattenyésztés és a kertészeti kultúrák helyzetére is. Emellett vizsgáltam a mezőgazdaságban felmerülő termelői és ráfordítási árakat. Összességében elmondható, hogy a magyar mezőgazdaság jelentős változásokon ment keresztül a rendszerváltástól napjainkig. Az Európai Unióhoz történő csatlakozással együtt megtörtént a Közös Agrárpolitika rendszeréhez való csatlakozás is, amely a folyamatosan változó környezetet és a technológiai fejlődéseket követve alakítja ki szabályozási rendszerét, valamint közvetett módon befolyásolja a hazai termelést. A termelési szerkezetek átalakultak, nagyobb szereppel bír a növénytermesztés, mint eddig. A hazai szabályozási rendszerek folyamatos megújuláson mennek keresztül, annak érdekében, hogy a vidéki egyenlőtlenségek mérséklésre kerüljenek, hogy a termelés a környezeti szempontok szerint fenntartható legyen.

A támogatások jelentős új lehetőségeket hoztak a mezőgazdaság számára. A magyar mezőgazdaság környezeti adottságai megfelelőek a minőségi termeléshez. A gazdasági szerkezetek átalakultak, 2010 óta jelentősen csökkent a növénytermesztő és állattenyésztő gazdaságok száma is, e kettő között is az állattenyésztés esetében figyelhető meg nagyobb mértékű csökkenés. A növénytermesztő gazdaságok elsősorban a szántóföldi növénytermesztésre, kisebb mértékben pedig az ipari feldolgozást igénylő növények termesztésére fókuszálnak. A szántóföldi növénytermesztés elsősorban a gabonanövényekre specializálódik, a két legjelentősebb növényünk a kukorica és a búza. Az egyre csökkenő számú állattenyésztő gazdaságok esetében a termelés legnagyobb mértékben a szarvasmarha tenyésztésével történik, ezzel szemben jelentősen lecsökkent a sertés- és a baromfiállomány, amely betudható a jelentős betegségeknek, mint például a madárinfluenza és a sertéspestis. Ahogy az előző két ágazatban, úgy a kertészeti kultúrák esetében is csökkenés volt

megfigyelhető. Az erre specializálódott gazdaságok, a betakarított termőterületek hektárértéke és termésátlaga és az értékesített mennyiség egyaránt csökkent. A termelői ár és az előállítási ár jelentősen megnőtt a mezőgazdaságban, ami elsősorban az importárak miatt alakulhatott így. Ennek következményeképpen az agrárrolló nyílik, ami a mezőgazdasági termelés romló helyzetét mutatja. A mezőgazdaság nemzetgazdasági szerepe fontos, de nem számít húzóágazatnak. Nagy jelentősége van azonban az agrárgazdaságnak és az agrobusinessnek, amely ágazatok nem csak magával a közvetlen termeléssel foglalkoznak, sokkal inkább közvetett módon vesznek részt a mezőgazdasági szektorban intézkedéseik által.

Ezt követően a saját kutatásaim során a mezőgazdaság regionális különbségeit vizsgáltam. Ezeket a vizsgálatokat elsőként a NUTS rendszer adta, nagyrégió és regionális szintű behatárolás alapján végeztem el. A regionális elemzések megválaszolták azon kérdéseket, valamint megerősítették azon állításokat, amelyeket a bevezető fejezetemben említettem. Megfigyelhettem például, hogy egyértelműen az Alföld és Magyarország északi területei bírnak a legnagyobb jelentőséggel hazánk mezőgazdasági termelésében, ezt követi csak a Dunántúl szerepvállalása. A Közép-Magyarországi nagyrégió jelentős elmaradottságot mutat, azonban ez abból adódik, hogy ezeken a területeken, sokkal nagyobb jelentőségű az ipar szerepe, mint bárhol máshol az országban. A regionális különbségek ellenére is minden esetben a szántóföldi növénytermesztés a legjelentősebb, a gyümölcs- és zöldségtermesztés, inkább az Alföldre jellemző. A földárak és bérleti díjak mindenhol egyaránt megemelkedtek, azonban Közép-Magyarországon az árak jóval alacsonyabbak, mint az ország más nagy régióiban.

Javaslatot tettem, olyan eljárásokra, amelyek a régiók közti különbségek mérséklésére biztosítanak lehetőséget. Ezeket a javaslatokat két fő szempont alapján végeztem el. Elsőként felvázoltam egy olyan helyzetet, ahol a meglévő egyensúlytalanságok mérséklésére törekszünk, másodikként pedig, inkább egy mezőgazdasági egyensúlytalanságot erősítettem fel, mint lehetséges megoldás. Bízom abban, hogy ezek a javaslatok kellően elgondolkodtatják az olvasót, hogy vajon szükség van-e arra, hogy az a bizonyos mérleg mindig egyensúlyban legyen, vagy esetleg az a jó, ami most van. Nem minden esetben kell a környezet sajátosságait mesterséges úton módosítani.

A hazai szántóföldi termesztés sajátosságai elsősorban három fő tényezőből erednek. Kiemelten fontos az időzítés, a környezeti tényezők figyelembevétele és a termelési ciklus követése. Továbbá a jelen kor technológiai fejlődése megköveteli azt, hogy a technológiai fejlődéséhez alkalmazkodjunk és képesek legyünk vele mi is együtt fejlődni. Ezek azért is fontosak, mert a jelenlegi követelményrendszereknek való megfelelési kritériumok erre ösztönzik a hazai termelőket, például alternáló kasza és a forgatás nélküli talajművelés alkalmazására hiszen ezek hiányában nem tudunk megfelelően és nyereségesen termelni. További kíváncsisággal tölt el az, hogy vajon milyen irányba fog eltolódni a mezőgazdasági termelés a jövőt illetően.

Végezetül elmondható, hogy a mezőgazdaság jelentős változásokon ment keresztül. Az elmúlt évezredek minden apró mozzanata hozzájárult ahhoz, hogy a jelenlegi formája működőképes legyen. A kérdés az, hogy a jövőben miként tudjuk a meglévő adottságokat kihasználni és a technológiai modernizáció adta lehetőségeket kiaknázni. Bízom abban, hogy a megfelelő szakmai hozzáértés által, egy olyan mezőgazdaságot tudunk kialakítani és fenntartani, amely az utókor számára is egy élvezhető szektor lesz, valamint a környezetvédelmi eljárások képesek lesznek olyan mértékben pozitív irányba billenteni az eddigi hanyatlásokat, hogy az elősegítse a mezőgazdaság, a természet és az emberiség jövőjét.

Nyilatkozatok

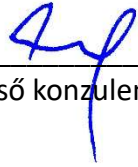
KONZULENSI NYILATKOZAT

Borsody Péter (Neptun azonosítója: GFUR7E) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem

Kelt: Gödöllő, 2023. év november hó 12. nap

belső konzulens

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió1 nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Borsody Péter

A Hallgató Neptun kódja: GFUR7E

A dolgozat címe: Magyar mezőgazdasági ágazatok vizsgálata

A megjelenés éve: 2023

A konzulens intézetének neve: Vidékfejlesztési és Fenntartható Gazdaság Intézet

A konzulens tanszékének a neve: Vidék- és Területfejlesztési Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemitulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: 2023 év november hó 11. nap

Hallgató aláírása